

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Kilden

Årsskrift 2020

Lokalhistorisk Arkiv

Fraugde - Allerup - Davinde - Tornbjerg

Kilden

Årsskrift 2020

Lokalhistorisk Arkiv
for
Fraugde, Allerup, Davinde og
Tornbjerg Sogne

Publikation nr. 3

Udgivet af Lokalthistorisk Arkiv for Fraugde, Allerup, Davinde og Tornbjerg Sogne

Redaktion: Maria Groth Rasmussen, Anne Sofie Bork-Jensen og Anne Sofie Boye Hansen

Ansvarshavende: Maria Groth Rasmussen

Layout og opsætning: Anne Sofie Boye Hansen og Maria Groth Rasmussen

Tryk: **Grafisk**

www.grafisk.dk

Hvidkærvej 44 · 5250 Odense SV · Tlf. 66 17 55 15

Oplag: 200

ISBN 978-87-996834-8-2

ISSN 2596-7649

Det er med kildeangivelse tilladt at citere fra artiklerne.

Forsidebillede: Frihedskæmpere fra Fraugde, 1945. Lokalthistorisk Arkiv for Fraugde, Allerup, Davinde og Tornbjerg Sogne.

INDHOLD

Forord af <i>Maria Groth Rasmussen, arkivleder</i>	4
Om arkivets arbejde. Typer af materiale med lokalhistorisk interesse som arkivet modtager	6
Dybbøl 1864 - Birkumbrødre i krig af <i>Mogens Bille</i>	8
Støtteforeningen for Lokalhistoriske Arkiv for Fraugde og omegn	20
Genforeningen skrevet i sten af <i>Anne Sofie Bork-Jensen</i>	21
Davinde Vandmølle af <i>Frede Aagaard Frandsen</i>	26
Her er London - 75-året for befrielsen 4. maj 1945 af <i>Lokalhistorisk Arkiv for Fraugde og omegn</i>	39
Hollufgård og de smukke Marsviner! af <i>Maria Groth Rasmussen</i>	47
Allerup Kirke af <i>Anne Sofie Bork-Jensen</i>	58
Brugsen i Birkum af <i>fhv. brugsuddeler Aage Hansen og Estrid Christiansen</i>	66
Nekrolog Jytte Liljevald Poulsen	88
Kontaktinformationer til og frivillige ved Lokalhistorisk Arkiv for Fraugde, Allerup, Davinde og Tornbjerg Sogne	89
Tak for støtten til dette årsskrift	90

Forord

2020 blev på alle måder et år i Corona-epidemiens tegn. Danmark - ja hele den ganske verden oplevede noget ingen før havde prøvet. Og i skrivende stund er vi stadig midt i en igangværende epidemi. Også lokalarkivet har oplevet at corona satte en stopper for vores aktiviteter og planer for 2020. Ligesom biblioteker og andre offentlige kulturinstitutioner måtte lokalarkivet lukke ned i flere måneder. Vores frivillige søgte, i det omfang det var muligt, at arbejde hjemmefra. Men selv om noget arkivarbejde kunne klares hjemmefra, så måtte vi snart indse, at ikke alt arkivarbejde kan klares fra en pc. Lige som alle andre har vi nu indrettet os på en hverdag hvor vi tager højde for at coronaen stadig er en del af vores hverdag. Og arkivet er derfor atter åbent for besøgende - så kig endelig forbi i vores åbningstid som er 1. og 3. mandag i måneden fra kl. 19-21. Vi kan også altid åbne arkivet efter forudgående aftale.

Jeg vil gerne benytte lejligheden til at slå et slag for dokumentationen af hvordan Coronaepidemien, nedlukningen og genåbningen påvirkede og stadig påvirker vores hverdag og lokalsamfund. Som arkiv har vi en forpligtelse til at indsamle historisk materiale. Og 2020 blev i særdeleshed historisk. Så sidder du nu og læser dette og tænker: " jeg har da egentlig lidt billeder på min telefon eller opslag fra vores butik", der på den ene eller anden måde viser noget om hvordan corona har ændret vores hverdag, så tøv ikke med at kontakte os. Selv har jeg valgt at donere et eksemplar af min søns konfirmationssang, da også denne store dag var påvirket af corona. Og det sang vi naturligvis om, da vi endelig i september kunne fejre dagen. Vi var også i foråret

rundt og fotografere i lokalsamfundet og dokumentere hverdagen under nedlukningen men der er sikkert mange af jer der har et taget billeder af hvordan I oplevede 2020. Alt der kan være med til at dokumentere denne historiske periode, vil arkivet meget gerne modtage. Så tøv ikke med at kontakte os.

I april modtog arkivet en stor donation fra Facebook, som jo rent faktisk har deres nyopførte datacenter i Fraugdes baghave - nemlig i Tietgenbyen. Donationen skal bla gå til at opgradere vores computere - så vi også fremadrettet kan bevare og formidle historien. Tak til Facebook for at betænke os med et flot beløb. Vi glæder os til at skabe forbindelse mellem mennesker- mellem fortid og nutid. Til glæde og gavn for endnu flere.

Dette årsskrift er det tredje i rækken og vi er endnu en gang stolte over at præsentere jer for et fyrværkeri af spændende historier fra vores lokalområde: Læs om Allerup Kirkes historie og kirkens flotte altertavle og den forsvundne runesten. Eller de mange erindringer som tidligere brugsuddeler Aage Hansen og hans datter Estrid Christiansen deler med os om Birkum Brugs. For rigtig mange vil det nok komme som en overraskelse hvilke varer man kunne få i brugsen i 1950'erne og 1960'erne!

Frede Frandsen fra Davinde har skrevet en spændende og personlig artikel om Davinde Vandmølle. Den må I ikke snyde jer selv for.

I kan også møde den nu uddøde adelslægt Marsvin, hvis navn er uløseligt forbundet med Hollufgaard.

2020 var også året hvor vi markerede 75-året for Danmarks befrielse 4. maj. Det

markerede arkivet ved at lave en lille video i samarbejde med Fraugde-Allerup-Davinde Pastorat. Et sammendrag af den film er blevet til en artikel her i årsskriftet. Filmen kan ses i sin fulde længde på arkivets Facebookside.

Jeg vil gerne rette en stor tak til Anne Hansen og Anne Sofie Bork-Jensen, som har lagt store anstrengelser i arbejdet med dette årsskrift. Jeg kan uden at blinke sige, at uden de to, var dette årsskrift ikke blevet så flot. Tak til jer begge for godt samarbejde og gode faglige drøftelser. Og ikke mindst for at tage det største læs med at få årsskriftet færdigt.

En stor tak skal også lyde til vores annoncører, for uden dem, var det slet ikke økonomisk muligt, at udgive Kilden. Deres støtte til lokalhistorien er dybt værdsat og opfordringen herfra skal være, at vi alle har dem i erindring, når vi har brug for varer eller ydelser som de tilbyder.

Jeg vil også gerne benytte spalteplassen til at sige TAK til alle arkivets frivillige. Vi har ikke set meget til hinanden i 2020, grundet den igangværende epidemi men I har alle, i det omfang det har været muligt, ydet en stor indsats for arkivet under de betingelser der har gjort sig gældende i 2020.

Naturligvis skal der også rettes en stor tak til alle forfattere i dette årsskrift. Bag hver artikel ligger et enormt stykke arbejde og entusiasme fra jeres hånd. Tak for jeres flotte bidrag.

Vi håber, I alle får stor fornøjelse af de mange dyk ned i vores lokalhistorie og ønsker jer alle god læselyst.

Maria Groth Rasmussen

Arkivleder

Fraugde, oktober 2020

Vi søger erindringer fra Fraugde Plovfabrik.

Vil du fortælle os om det du husker fra dengang Fraugde havde en plovfabrik?

Eller har du måske allerede selv skrevet dine erindringer ned?

Så hører vi gerne fra dig.

Om arkivets arbejde.

- Typer af materiale med lokalhistorisk interesse som arkivet modtager

Lokalhistorisk Arkiv for Fraugde, Allerup, Davinde og Tornbjerg Sogne arbejder løbende på at udvide vores samlinger til belysning af sognenes historie.

Arkivet er interesseret i at modtage f.eks. papirer og protokoller, billeder, film, lyd-bånd eller databaser fra både privatpersoner, foreninger og virksomheder.

Vi opfordrer til, at der afleveres så meget som muligt og at du lader eventuel kassation være op til arkivet. Ved aflevering laver vi en aftale om det er til låns eller om arkivet må beholde materialet og om der evt. er nogle klausuler ved brug af det.

Aflevering af genstande henviser vi til et museum.

Hvis du/I har lyst til at fortælle dine/

jeres erindringer eller dine/jeres forfædres historie, måske med lyd/billedoptagelser, er vi meget interesseret og vil være behjælpelig med interview.

Så kontakt arkivet hvis du/I er i besiddelse af et fotoalbum, kender en forening eller virksomhed, der ligger inde med historisk materiale eller hvis du/I har spørgsmål til afleveringer.

Arkivet vil sikre det afleverede, så fremtidige generationer kan få glæde af arkivalierne

Kontakt os først - kom eller skriv til

Lokalhistorisk Arkiv for Fraugde, Allerup, Davinde og Tornbjerg Sogne. Se kontaktinfo på side 89.

FLOWERS for you®

by Thoruplund

Gartneriet Thoruplund A/S Tvingvej 43 DK-5220 Odense SØ
Tel.: +45 65 97 22 03 Fax +45 65 97 22 13 CVR-nr. 52303710

Dybbøl 1864 - Birkumbrødre i krig

af Mogens Bille

Om formiddagen d. 7. februar 1864 lå Jørgen Nielsen med sit regiment og kompagni - 16. infanteriregiment, 8. kompagni - lige uden for Flensborg på Krusåvej. Efter gårsdagens fjorten timer lange, strabadserende march fra Dannevirke i 10 graders frost - slæbende på tungt materiel som kanoner og ladvogne fyldt med granater - havde Jørgens kompagni, totalt udmattede, fået noget mad samt nogle timers stærkt påkrævet søvn i laden til en gård, der lå i behagelig afstand til Krusåvej. Deres kompagnichef havde purret dem op ved seks-tiden og givet ordre til at være marchklar i løbet af en halv time.

Jørgen Niensens regiment skulle til Dybbøl-stillingerne og skulle nå Sønderborg inden mørkets frembrud om aftenen. Da Jørgen bevæger sig hen mod Krusåvej, spejder han ivrigt efter et kendt ansigt blandt de forbigående danske soldater, der allerede har genoptaget gårsdagens strabadser og er på vej nordpå – stadig i 8-10 graders frost. Det kendte ansigt er Jørgens lillebroder Niels, der sammen med sit regiment og kompagni – 19. regiment 4. kompagni - har fået marchordre en time tidligere, idet deres dagsmarch er betydeligt længere end storebroder Jørgens. Niels' regiment har nemlig Fredericia som endemål. Jørgen havde dagen før nede i Flensborg fået øje på sin lillebroder blandt en gruppe soldater og havde råbt adskillige gange efter ham - højere og højere - men i den almindelige tumult, hestevrinsken og larm kunne Niels ikke høre sin storebroder. Det skulle blive sidste gang, at Jørgen så sin broder.

Niels Nielsen, der nu var på vej mod Fre-

Her ses min oldefar Niels Nielsen omk. 1880. 15-16 år efter den nationale tragedie på Dybbøl. Han er sammen med min morfar Niels Nicolai Nielsen, der er et par år gammel på billedet.

Foto: Privateje.

dericia, var min oldefar. Han var født i 1839 og opvokset i Birkum på Fyn med sine fem søskende og sin fader og moder. Faderen, min tipoldefar - Niels Nicolajsen, var bonde med titel af "boelsmand", som er lidt større og mere end en husmand og lidt mindre end en gårdmand. Oldefar er denne histories ene hovedperson. Oldefar Niels var her i februar måned stadig kun 24 år - ugift - og tjente som karl på sin søsters og svogers gård i Birkum Kohave – "Ravnegården" - en gård som han senere blev først forpagter af og senere ejer af.

Hvor vi altså har et foto af historiens ene

hovedperson, min oldefar, så må vi undvære et sådant af historiens anden hovedperson - nemlig "Storebroder Jørgen". Men han har så efterladt sig noget andet nok så vigtigt - nemlig et brev som han har skrevet til sin storesøster på "Ravnegården", Ane Kirstine, i februar måned 1864, hvor han i et par dage havde hvil ude på Als mellem vagterne oppe i granatregnen i skanserne. Brevet er fundet på "Ravnegården"s loft blandt andre gamle dokumenter og breve. Originalen ligger på museet i Sønderborg, men min morbroder, Nicolaj, skrev heldigvis indholdet af inden afleveringen. Mere om dette brev senere i historien. "Storebror Jørgen" var blevet gift i 1861 med sin fynske kæreste, Karen, og havde i 1864 to små piger på henholdsvis 2½ og 1 år - Ane Marie og Maren. Jørgen og Karen havde et lille husmandssted på Birkum Mark.

Jørgen var egentlig for gammel til solda-

tertjeneste, men da mange værnepligtige ikke mødte frem på kasernerne ved indkaldelsen (ikke mindst de unge fra hertugdømmerne i Slesvig, Holsten og Lauenborg udeblev - ikke helt overraskende), så indkaldte man de såkaldte "forstærkningsmænd", som egentlig havde passeret aldersgrænsen for værnepligt og dermed var en slags "nødløsning". Jørgen var en sådan "forstærkningsmand", og han blev indkaldt i begyndelsen af januar til tjeneste i 16. infanteriregiment i København. Han var ved indkaldelsen 33 år.

Optakten til krigen

Fra midten af 1800-tallet bredte der sig over hele Europa stærke nationalistiske strømninger, og Danmark afsluttede i 1850 med held den Første Slesvigske Krig, hvor hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenborg forinden havde haft visse selvstændighedsdrømme. Ved fredsslutningen i 1851 pålagde stormag-

Ravnegården i Birkum Kohave. Foto: Privateje.

terne (England, Frankrig og Rusland) Danmark at udarbejde en forfatning for hele riget (herunder hertugdømmerne), som tilgodeså alle divergerende interesser og samtidig sikrede helstatens fortsatte eksistens. At opnå en sådan forfatning viste sig i de kommende år at være en umulighed, og det blev en af årsagerne til den næste slesvigske krig i 1864.

Danmarks lovgivende forsamling, Landstinget, vedtog i slutningen af 1863 den såkaldte Novemberforfatning, som bl.a. inddrog hele Slesvig i kongeriget og fastlagde grænsen ved Ejderen på trods af alle indgåede aftaler med stormagterne ved fredsslutningen i 1850. Man kunne forestille sig, at en så udfordrende udenrigspolitik var blevet forberedt af politikerne med en massiv forstærkning af militæret, men bortset fra skansebyggeriet på Dybbøl i 1861 var dette ikke sket. Preussen med Bismarck i spidsen var også interesseret i en krig, idet man ønskede at skaffe

sig bedre Østersøhavne - navnlig Kiel. Men Preussen var helt anderledes forberedt på krig end Danmark og med en stor og stærk forbundsfælle i Østrig, så var det en skræmmende militær modstander, Danmark stod overfor.

Da det trak op til krig, efter at den danske konseilspræsident, Monrad, fastholdt Novemberforfatningen og "Danmark til Ejderen" - politikken, så stod den preussiske feltherre Wrangel lige før d. 1/2 1864, hvor krigen indledes, med en overvældende stærk hær (inkl. reserver) på næsten 80.000 mand ved Slien - klar til angreb på de danske hærstyrker. Disse var på ca. 38.000 mand, der havde forskanset sig i Dannevirke. Dannevirke var i elendig forfatning og i snevejr og hård frost havde de danske soldater i ugerne op til 1. februar febrilsk søgt at gøre skanserne kampklare. Det lykkedes ikke at nå det, og da den danske hærleder, general de Meza, kunne se, at de preussi-

Matrikelkort over området omkring Ravnegården . Kilde <https://gst.dk/>

ske og østrigske styrker ville kunne spadserere over den tilfrosne Slien og lave en "knibtangsmanøvre" på de danske styrker, så ville der være en overvældende risiko for den danske hærs tilintetgørelse og udslættelse.

D. 5/2 om natten slukker de Meza for telegrafene til København og giver ordre om at rømme Dannevirke mod statsministrens Monrads ønske og vilje, og en rædselsfuld, strabadserende 60 km lang march påbegyndes for de 38.000 mand i snestorm og hård frost, hvor så mange af de store, tunge kanoner skulle med tilbage til Dybbøl og helst ikke falde i fjendens hænder. Efter et kort hvil i Flensborg og et voldsomt men sejrrikt slag mod østrigerne ved Sankelmark når de totalt udmattede tropper Sønderborg d. 7/2. Af de 38.000 mand bliver de 26.000 på Dybbøl og på Als, og de resterende 12.000 marcherer/sejler efter et kort hvil videre mod nord til henholdsvis Fredericia og Vendsyssel. Storebroder Jørgen, der som bekendt var i 16. infanteriregiment, bliver på Dybbøl/Als, medens oldefar Niels i 19. infanteriregiment marcherer mod Fredericia. De første opgaver for de trætte soldater både på Dybbøl og i Fredericia (men specielt på Dybbøl) bliver at gøre skanserne kampklare, der er i en elendig forfatning. Ifølge Storebroder Jørgens brev hjem til Birkum i slutningen af februar fremgår det, at han i Flensborg havde fået "et glimt af sin lillebror" - oldefar Niels. Han havde råbt efter ham/kaldt på ham flere gange, men Niels havde ikke set eller hørt ham. De Meza blev kaldt til København, hvor han blev afskediget på gråt papir og var tæt på en dom for landsforræderi.

Preusserne var fulgt efter de danske styrker ud mod Dybbøl, medens de østrigske tropper fulgte efter de marcherende dan-

ske styrker til Fredericia og til Vendsyssel. Fredericia blev belejret, og de 12.000 mand sad nu rastløse og ubeskæftigede og ventede på ordrer fra deres officerer - heriblandt oldefar.

Preusserne havde fra d. 17/2 placeret en stor forlægning ved Broager/Gammelmark, hvorfra man med sit meget tunge og langtrækkende artilleri kunne beskyde Dybbøl-skanserne, og det gjorde man - dag og nat!! Et sandt helvede på jord var påbegyndt for de danske soldater i skanserne. Som sagt var preusserne/østrigerne overlegne på stort set alle områder - lige bortset fra flåden. De havde som allerede nævnt kanoner af moderne tilsnit med væsentlig større rækkevidde end de danske kanoner, som soldaterne havde slæbt til Dybbøl fra den danske militære og nationale stolthed i Slesvig: Dannevirke. De havde langt flere soldater, som ydermere var væsentligt bedre uddannede end de danske. Og så var den enkelte soldat udstyret med moderne bagladegeværer i modsætning til den danske Jens, som stadig måtte bakke med de gammeldags forladegeværer. Så når den danske soldat havde fået affyret ét skud, så havde preusserne allerede sendt 3-4 kugler af sted. De danske regimenter og kompagnier lå på skift vagt i skanserne i fire dage, inden de totalt ødelagte både fysisk og mentalt af preussernes konstante granatregn fra Broager slæbte sig tilbage over den frelsende pontonbro ved Sønderborg Slot og ud på Als, hvor de lå indkvarterede i stalde og lader hos lokalbefolkningen i de næste seks dage.

D. 20/2 ligger storebroder Jørgen til restitution i sit kvarter i Stolbro på Als, hvor han påbegynder et brev til sin storesøster, Ane Kirstine, der som bekendt på det tidspunkt var gårdmandskone på

Stolbro. Her påbegyndte Jørgen sit brev hjem til Ravnegården. Foto: Mogens Bille, 2014.

”Ravnegården” i Birkum på Fyn. Han skriver videre på det næste dag, da de er blevet beordret et par mil sydligere til Majbøl, hvor de skal gå strandvagt. Stobrebroder Jørgens brev lyder således, idet jeg lige skal understrege, at det der står i parentes er mine kommentarer:

” Kære svoger og søster. (= Søren Nielsen og Ane Kirstine Nielsdatter på ”Ravnegården”).

Da jeg i dag har lejlighed, så vil jeg sende eder nogle få ord og lade eder vide, hvorledes jeg lever. Jeg er Gud være lovet dog rask og har det godt og mangler ikke for noget. Jeg har rigtignok været lidt syg i 3-4 dage, og det var ikke just behageligt, da det traf sig, at vi var på forpost i de dage og næsten ikke var under tag hverken nat eller dag. Men nu er vi kommet herud på Als - og her skal vi være i 5 dage. Vi ligger 32 mand i en lille gård, så folk kan jo ikke gøre os noget godt, men det går også meget godt med

at ligge i halmen. Jeg har ikke været af klæderne, siden jeg rejste fra København og kan da heller ikke vente at komme i seng, før jeg kommer hjem til min lille slof - Karen (Slofer er tysk slang og betyder ”sovekammerat”). Om fem dage skal vi atter på forpost for at se, hvorledes præjserne har det. Første gang var de meget rolige, skønt vi ikke var mere end et par hundrede alen fra dem. I går marcherede vi gennem den by, hvor Mads Smed fra Tarup bor.

(Kommentar: Tarup ligger et par kilometer syd for Birkum og er altså ikke den Tarup, der ligger ved Pårup). Jeg løb da ind for at besøge ham og for at få en forfriskning. Hvad angår det med krigen, da ved I jo lige så godt som vi, at det ikke ser godt ud. Men Gud kan snart gøre det bedre.

Majbøl d. 21. februar. Min skrivelse er nu blevet opholdt formedelst ????? - (det næste er uforståeligt). Det har blæst

Majbøl. Her afsluttede Jørgen sit brev. Foto: Mogens Bille, 2014.

kraftigt nu og vi måtte rykke 2 mil længere ud på Als. Vi skulle gøre strandvagt i nogle dage.

Kære søster. Jeg har i dag modtaget dit brev, som du skrev d. 28. januar. Det har været i København og er nu endelig nået til mig. Jeg beder eder, når I skriver mig til, at lade mig vide broder Nielses adresse og lade mig vide, hvorledes han har det. Jeg har skrevet ham til for længe siden, men jeg har ikke fået svar igen. Jeg har rigtignok marcheret ham forbi en nat på Flensborg Gade, men det var på retiraden (= tilbagetrækningen), og det var mig ikke muligt at komme ham i tale. Jeg råbte nok et par gange på broder Niels, men han svarede ikke. Jeg har nu i sinde at sige min stilling op, og så rejser jeg hjem til eder igen, for jeg holder ikke af at være her ret længe, for det er en dårlig kondition. Jeg håber da også, når der bliver læst nogle frilodder (= ret til hjemsendelse) og de unge ankommer, så kommer vi gamle nok hjem

til vore koner og børn igen. Broder Jens (= Jørgens tre år ældre storebroder) tror jeg ikke har nødtigt at frygte - der kommer nok ikke flere gamle ind. Nu beder jeg at hilse mine gamle forældre og broder Jens og Mads og alle bekendte. Jeg har købt mig et par nye støvler - det er et par der kan gå både gennem ild og vand. Altså jeg mangler hverken helbred eller føde eller klæder eller penge. Nu vil jeg ønske at disse linjer vil træffe eder alle ved helbred og sundhed. Lev vel til vi med glæde ses igen. Det ønskes af mig eders ven og broder - Jørgen Nielsen.

Hils min kone og børn fra mig og lad mig vide, når mit civile tøj er kommet hjem. Ane Marie Knudsen (= oldefars senere hustru) - du være hilset fra dine brødre og mig."

Togtet til Assendrup

Oppe i Fredericia sad oldefar i slutningen

Mindesten for kommandoraid den 29. marts 1864 i egnen omkring landsbyen Assendrup nordøst for Vejle. Mindestenen blev afsløret 29. marts 1914. Selve stenen på 36 tons er fundet ude på "Gammelgårds Mark" i Assendrup. Til højre for mindestenen står en gammel grænsesten fra den gamle 1864 grænse ved Kongeåen. Foto: Vejle Stadsarkiv.

af marts med sit regiment - 19. infanteriregiment - og var godt og vel rastløs efter at have været belejret siden d. 8/3 af østrigerne.

D. 23. marts forelagde kaptajn Stockfleth, efter at have rekognosceret med en lille gruppe på 10 mand i Vejle/Horsensområdet, en plan for general Lunding gående på at foretage et angreb på fjenden, der befandt sig med 6000 mand nord for Vejle, hvor de havde inddraget egnens gårde som indkvarteringssteder. Generalen accepterede det dristige udfald mod fjenden, der skulle foretages med 200 mand fra 19. og 20. regiment. Soldaterne blev med en transportbåd - escorteret af kanonbåden "Schrödersee" - sejlet til Sandbjerg Vig lige nord for Juelsminde. Den 200 mand store styrke bestod af lut-

ter frivillige, og blandt disse frivillige var menig 252: Niels Nielsen. Oldefar Niels var stadig barnløs på dette tidspunkt, og det er måske indgået i hans overvejelser.

Oldefar ankom med sine 199 kammerater ombord på transportbåden til Sandbjerg Vig kl. 2.30 om natten, hvorefter de straks marcherede til Klakring, hvor de blev hjerteligt modtaget af den lokale befolkning og trakteret på bedste vis. Kaptajn Stockfleth var via sine spejdere blevet kendt med, at en stor fjendtlig styrke dagen forinden havde forladt Horsens med kurs mod Vejle og nu befandt sig omkring Hedensted med forposter (i alt ca. 20 mand) i Bredal, Engum og Assendrup. Disse 20 mand skulle med deres heste, udstyr og våben være målet for danskernes angreb den næste dag. Dan-

skerne var i mellemtiden marcheret til Hornum Kær, hvor de hvilede sig inden de forestående, forventede kampe mod fjenden.

Kl. 1.30 den følgende nat møder oldefar og hans kammerater de første fjendtlige soldater ved Assendrup. Disse ligger fredeligt og sover på gårdene, og efterfølgende bliver de totalt overrumplede af de danske soldater og taget til fange. Det samme gentager sig på nabogårdene, så da det er ved at lysne hen på morgenen, har danskerne taget i alt 22 preussiske soldater til fange samt 23 heste. Med disse marcherer soldaterne ned mod stranden ved Rosenvold, hvor transportbåd og kanonbåd venter på at samle dem op. D. 29. marts ankommer soldater, fanger og heste igen til Fredericia, hvor krigsbyttet bliver overbragt til adjutant Holbøll. Denne skriver senere: *"Så ubetydeligt denne lille affære i og for sig var, vakte den meget glæde i Fredericia. Det var et lille lyspunkt i det meget mørke."*

Menig 252 Niels Nielsen (= oldefar) modtager senere "Erindringsmedaljen" for sin deltagelse i den heldige mission. I Assendrup er der senere rejst en mindesten, der bærer teksten: *"Minde om danske soldaters modige dåd d. 29. marts 1864"*

Men medens oldefar blev hyldet i Fredericia - hvordan gik det så nede på Dybbøl og på Als?

Stormen på Dybbøl d. 18. April

De ledende danske officerer med general Gerlach i spidsen gjorde sig ingen romantiske illusioner om en gentagelse af sejren fra treårs-krigen (1848 - 50), når de preussiske styrker indledte stormen på Dybbøl. De kunne med egne øjne se,

hvilke forfærdelige ødelæggelser de preussiske granater havde udrettet på mandskab, skanser og materiel, og i lighed med general De Meza ved Dannevirke frygtede de ganske enkelt en massakre på hele den danske hær, når preusserne satte angrebet ind. De foreslog derfor konseilspræsident Monrad, at man trak sig tilbage til Als, hvorfra forsvaret ville have betydeligt bedre muligheder. Monrad blev aldeles rasende og ville ikke høre tale om et nyt landsforræderi - et nyt Dannevirke - og beordrede, at Dybbølstillingerne skulle holdes, "om det så skulle koste det halve af den danske hær livet". Dette budskab blev afgivet d. 11/4 - nøjagtig én uge før "Dommedag".

Dybbøl-stillingen bestod af 10 skanser - skanse 1 mod syd ved Vemmingbund og skanse 10 nordligst ved Åbenråvej ned mod Alssund. "Storebroder Jørgen" lå i skanse 10 kl. 10.00 om formiddagen, da stormen indledtes. Alle 10 skanser havde i mange timer været udsat for et gigantisk, intensiveret bombardement, der allerede havde dræbt mange af de danske soldater og sprængt dybe kløfter i de beskyttende volde, bag hvilke soldaterne søgte ly og beskyttelse.

Lige før kl. 10.00 blev der med ét dødstille, og sekunderne efter indledtes stormen på Dybbøl. Preusserne havde i ugerne forinden gravet løbegrave (de såkaldte "paralleller") ud fra deres faste stillinger, således at de preussiske forposter her kl. 10.00 d. 18/4 lå blot 150 - 200 m fra de danske skanser. De indleder stormen med at angribe de sydligste forsvarsværker - skanse 1-4 - og i løbet af 25-30 minutter må danskerne fortrække og langsomt søge ned mod den frelsende bro i Sønderborg og over på Als.

Danskerne fik naturligtvis med deres ge-

Skanse 10 ved Dybbøl - januar 2014. Foto: Mogens Bille.

værer ram på mange preussere, da de kom stormende op fra løbegravene, men i løbet af få minutter var fjenden kravlet op over brystværnet og ned i skanserne, og så var danskernes gammeldags forladegeværer stort set ubrugelige. Her blev det til en kamp mand mod mand med bajonetter, daggertyer og geværkolber. Bemærkelsesværdigt mange døde af stiksår samt kraniebrud efter et brutalt møde med en svingende geværkolbe.

Kl. 10.00 bliver skanse 10 stormet og angrebet i lighed med de øvrige skanser, men kampene varer dog næsten 1½ time, inden preusserne via Åbenråvej får omringet skansen og kan beskyde fjenden i ryggen og fra siden i ly af "Stengården", som de har besat. Soldaterne får ordre til tilbagetog og rømning af skanse 10 og søger via Åbenråvej tilbage mod stranden og broen over til Søn-

derborg. For at komme ned til stranden er de nødt til at passere ned gennem en slugt, og da preusserne har indtaget højdedragene oven for slugten, så lider danskerne endog meget store tab, idet de er totalt ubeskyttede og ydermere skal passere gennem tung mosejord. Da 16. infanteriregiment endelig er nået frem til brohovedet, er "Storebroder" Jørgen ikke med. Han ligger såret (sandsynligvis enten i skanse 10 eller i slugten) - tages til fange og føres efterfølgende til feltlazaret i Vester Snogbæk. Da hærledelsen senere kan gøre tabstallene op, ser det således ud: 1200 faldne, 500 sårede og 3000 tilfangetagne. Til sammenligning har preusserne i alt 1200 døde, sårede og savnede - heraf 263 døde. Monrad havde fået sin krig.

Afslutningen på krigen

D. 27. og 28. april rømmes Fredericia, og de danske tropper sejles til Middelfart, så nu var oldefar Niels altså igen hjemme på "Fyns land" - bare 40 km fra Birkum og "Ravnegården".

Efter dette forfærdelige nederlag med så mange menneskelige omkostninger så skulle man have troet, at Monrad hurtigst muligt ville søge en fornuftig fredsløsning, og han får en gylden mulighed ved London-konferencen, der foregår medens der er våbenhvile - nærmere bestemt fra d. 12/5 - 12/6. Danmark bliver med Bismarcks stiltiende billigelse tilbudt en ny grænsedragning ved Flensborg/Tønder. Den danske regering siger "nej tak" og fastholder, at det danske kongerige skal "gå til Ejderen". Derefter sprænges fredskonferencen, og banen var klar til et nyt blodbad, som finder

sted natten til d. 29/6, hvor de preussiske styrker sejles over Alssund i nattens mulm og mørke og tager de totalt uforberedte danskere "på sengen". Her endte tabet med 3000 døde, sårede og tilfangede, og de resterende danske tropper må undsættes ved Hørup Hav og sejles til Fyn. Ved stormen d. 29/6 var der 12.000 danskere på Als mod 24.000 preussere. Så havde selv Monrad og Kong Christian d. Niende også fået nok, og der bliver lavet en fredsslutning, hvor den nye grænsedragning bliver ved Kongeåen. Danmark havde mistet 40 % landområde og 30 % af befolkningen.

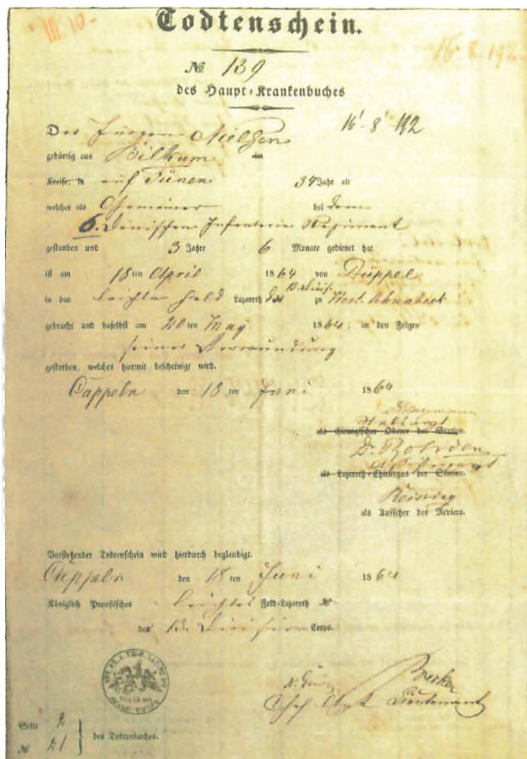
Monrad udvandrede til Australien, og man må jo så håbe, at man dér har sat pris på hans statsmandskunst.

Efterskrift

"Storebroder Jørgen" bliver som sagt i

Slugten - januar 2014. Foto: Mogens Bille.

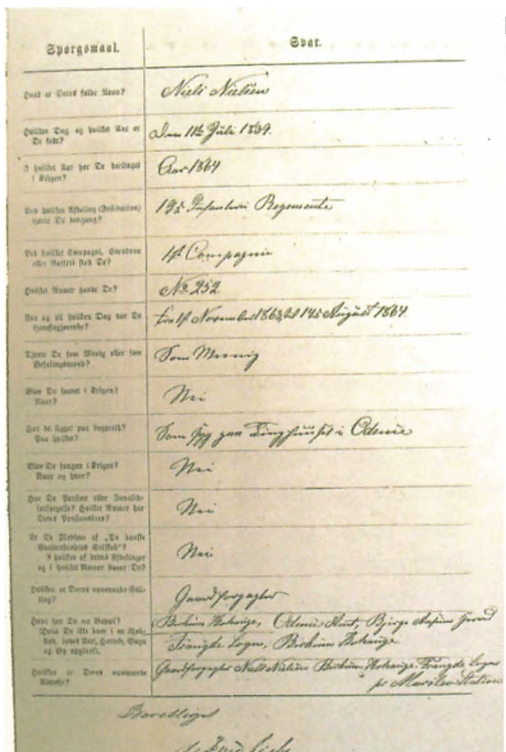

Jørgen Nielsens dødsattest.

Foto: Mogens Bille

såret tilstand taget til fange og ført til feltlazarettet i Vester Snogbæk - ca. 10 km fra Dybbøl. Her dør han d. 20/5 af efterveerne af sine sår og bliver begravet i en krigergrav på Sottrup kirkegård sammen med 36 danske kammerater. Hjemme på husmandsstedet på Birkum Mark er Karen alene tilbage med sine to små piger. Hun gifter sig igen i 1868, slår sig ned i Sønder Nærå og får adskillige børn.

Oldefar Niels bliver hjemsendt i august måned til "Ravnegården", gifter sig med Ane Marie Knudsen, overtager kort efter "Ravnegården", hvor storesøsteren kommer på aftægt - og får så sine to børn (bl.a. altså min morfader) i slutningen af 1870'erne, hvor han ligeledes modtager "Erindringsmedaljen" for sin indsats ved Assendrup.

Oldefar, Niels Nielsens, ansøgning om "Erindringsmedalje", 1877.

Foto: Mogens Bille

Oldefar bliver enkemand i 1903 og lever selv til d. 2/5 1911 - desværre ikke længe nok til at opleve den store "Veteranfest" d. 18/4 1914 i København, hvor de overlevende danske soldater fik fortjent hyldest efter i halvtreds år at have måttet høre på hån og ydmygelser fra deres landsmænd på grund af påstået "udvist fejhed og manglende mod". Man vedtog endvidere, at alle overlevende veteraner fremover skulle oppebære en årlig "livrente" på 100.- kr. - en udgift der var overkommelig for den danske stat, idet man bevidst havde ventet så længe med denne ydelse, at de fleste af de potentielle modtagere ligesom "Storebroder Jørgen" lå under mulde og "hvilte deres bene".

Ravnegården forblev i familiens eje til 1998, hvor min moders barnløse kusine, Marie, døde. Hun blev båret og sunget ud fra "Ravnegården" af naboer samt min moder og moster "Søster". Foto: Mogens Bille

I 2017 fik arkivet sin egen støtteforening.

Støtteforeningen er sat i verden for at støtte driften af lokalarkivet, det kan være til nyt IT-udstyr, materialer eller som i 2019 med et teleslyngeanlæg. Støtteforeningens bestyrelse arbejder målerettet for at få flere medlemmer, så vi kan sikre arkivets videre arbejde, så vores lokalhistorie også bevares til kommende generationer.

Som medlem af Støtteforeningen for Fraugde og omegns lokalhistoriske arkiv får du:

- Gratis adgang til støtteforeningens arrangementer
- Lokalarkivets årsskrift, Kilden

Støtteforeningen er 100% afhængig af medlemmernes interesse i lokalhistorien og viljen til at bevare den.

Et medlemskab koster kun 60 kr pr. person for et helt år.

Du kan melde dig ind allerede i dag - og vi vil så gerne have flere medlemmer

MobilePay: 177302

Bankoverførsel: 5387 0246620

HUSK: at skrive navn og e-mailadresse på overførslen.

Mange lokalhistoriske hilsener

Støtteforeningen for Fraugde og omegns Lokalhistoriske Arkiv

Kontakt: fraugdesfla@gmail.com

Når du melder dig ind i støtteforeningen, siger du samtidig "Ja Tak" til at bevare lokalhistorien.

Genforeningen skrevet i sten

af Anne Sofie Bork-Jensen

I år fejrer vi 100-året for det, der i folke-munde kaldes Genforeningen. I foråret 1920 blev det ved en folkeafstemning afgjort, at noget af det land, der måtte afgives til preusserne efter det store nederlag i den 2. slesvigske krig i 1864, igen skulle tilhøre Danmark. I dag er genforeningen ikke noget, der fylder meget i de fleste danskeres bevidsthed, og det er svært at forestille sig et Danmark, hvis grænse løb i området omkring Ribe, Vejen og Kolding. Ikke desto mindre var det virkeligheden i mere end 50 år.

Omdrejningspunktet for krigen i 1864 var området Slesvig. I midten af 1800-tallet bestod Danmark af selve kongeriget samt hertugdømmerne Slesvig, Holsten

og Lauenborg. Holsten og Lauenborg var orienteret mod Preussen (hvad vi i dag kender som Tyskland), mens Slesvig både havde relationer til Danmark og Tyskland. Konflikten handlede grundlæggende om, hvorvidt Slesvig skulle være dansk eller tysk. Som de fleste ved, tabte Danmark krigen stort, og alle tre hertugdømmer måtte afgives til Preussen.

Med den nye grænse var der pludselig et stort dansksindet mindretal i Tyskland. Det fik blandt andet den konsekvens, at mange unge mænd, der identificerede sig selv som danskere, var tvunget til at kæmpe for Tyskland under den voldsomme 1. verdenskrig.

Festivitas ved afsløringen af Genforeningsstenen ved Bystævnet i Birkum den 15. juni 1923. Foto: Lokalhistorisk Arkiv for Fraugde og omegn

Det skulle dog vise sig, at det også blev 1. verdenskrig, der blev anledningen til, at Danmark fik noget af det tabte land tilbage. Tyskland led et stort nederlag i krigen, og Danmarks position i forhold til forhandling om genvindelse af området var derfor gunstig.

Efter Tysklands (og deres allierede Østrig-Ungarns) nederlag iværksatte krigens sejrherre, de allierede, fredsforhandlingerne i Versailles. I disse forhandlinger indgik blandt andet, at Tyskland måtte afstå store stykker land. Der blev åbnet for, at Tysklands nabolande kunne indgive ønsker, der kunne indgå i forhandlingerne. I Versailles-traktaten blev det bestemt, at der kunne afholdes en folkeafstemning i området om fastsættelse af en ny grænse. Der blev lavet to zoner for afstemning. I zone 1 var der flertal for at tilhøre Danmark, mens der i zone 2 var flertal for at forblive tysk. Ud fra denne afstemning blev Danmarks nuværende grænse fastsat, og Genforeningen var en realitet.

Genforeningssten

Som et symbol på glæden over at have fået en del af det tabte land tilbage, blev der i årene efter Genforeningen rejst de såkaldte genforeningssten over hele landet.

Der findes ca. 600 genforeningssten i Danmark. Stenene varierer meget i udseende, men er typisk ubehandlede marksten med inskriptioner. Initiativet til opsætningen af stenene lå hos de enkelte sogne, og det skete som en anerkendelse af og en glæde over genvindingen af det sønderjyske område. Langt de fleste af stenene blev sat op på lokalt initiativ og med lokal finansiering.

Også i udformningen og opsætningen af stenene spillede lokalbefolkningen en central rolle. Inskriptionerne på stenene blev f.eks. udvalgt på baggrund af en lokal konkurrence eller forfattet af en præst eller lærer. Transporten af stenene skete desuden ofte med hånd- og hestekræfter, der yderligere involverede lokalbefolkningen i opsætningen af mindesmærkerne.

I Odense er der i alt fem genforeningssten, en i Agedrup, en i Rønhave ved Næsby, en i Højby samt en i Birkum og en i Davinde.

Genforeningsstenen i Birkum. Foto: Poul Hansen, Lokalhistorisk Arkiv for Fraugde og omegn.

Genforeningsstenen i Birkum

Genforeningsstenen i Birkum er meget enkel, og har blot indskriften 1920, altså årstallet for Genforeningen. Stenen blev fundet i et stendige ved Fraugdegård, og blev skænket til formålet af ejeren Baron Bille Brahe. Afsløringen af genforeningsstenen den 15. juni 1923 skete ved stor festivitas og lokal tilslutning.

Genforeningsstenen i Davinde

Afsløringsfesten for Davindes sten fandt sted allerede 15. juni 1920. Indskriften er også her meget enkel - nemlig "Genforeningen 1920". I Årbog for Odense og Assens Amter fra 1925, skrev Johannes Vejlager om genforeningsstenene. Om stenen i Davinde skrev han:

"Det ejendommeligste ved Afsløringsfestligheden var dette, at ikke alene gentages Festligheden hvert Aar - Genforeningsdagen 15' Juni -, men den former sig ganske paa samme Maade hvert Aar. Folk samler sig ved Aftenstid paa Stævnepladsen omkring Stenen, hvor Lærer Andersen, Davinde, hvert Aar har holdt en Mindetale og saavel før som efter er der sunget Sange, og ved Slutningen af sidste Sang falder Aftenklokken ind og sender sine malmfulde Toner hen over den fredfyldte By, og Folk standser i Ærbødighed et Øjeblik, saa der dog for en Gangs Skyld er Stilhed over Byen. Herefter afmarcheres der til Forsamlingshuset, hvor Festen ved det fælles Kaffebord fortsættes med Tale og Sang."

I 2018 besluttede den daværende kulturminister, at genforeningsstenene skulle fredes, således at de ikke uden videre kan flyttes, fjernes eller ødelægges.

Genforeningsstenen i Davinde. Foto: Poul Hansen, Lokalhistorisk Arkiv for Fraugde og omegn.

Litteratur

Danmarks Historien.dk, Aarhus Universitet. Web: <https://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/krigen-i-1864/> Web: 26. august 2020

Genforeningen. <https://graenseforeningen.dk/om-graenselandet/genforeningssten/genforeningsstenene-er-danmarks-mest-saeregne-monument> Web: 26. august 2020

Genforeningsmindesmærker i Odense Amt af Johannes Vejlager, Årbog for Odense og Assens Amter 1925, s. 543-458. <http://www.histfyn.dk/PDF/1925/genforeningsmindesmærkerne.pdf> Web: 26. august 2020

Fraugde Over Holluf Vandværk

Vj støtter lokalhistorien

Find os på www.fraugdevand.dk

Efter et år i Højby, har der været meget at se til for Baker Boys. Det har været en stor udfordring, men de føler at der også her, er blevet taget godt imod dem.

"Vi kunne slet ikke bede om mere. Folk er meget positive og roser vores kvalitet. Vi oplever kun få, som virkelig føler behov for større sortiment", siger Jens, som er blevet bagermester i Højby.

Men sortiment er noget de arbejder på, da det hele tiden har været aftalen med Brugsuddeleren, at der skulle udvides over tid. Så det kan vi formentlig se frem til.

I deres butik i Tornbjerg, har de netop fået ny ovn, og det er noget, som glæder bagerne.

"Vi er helt vildt lykkelige. Det giver os flere muligheder, og med tiden kan vi udvide vores sortiment. Men ikke alene det, så kan vi også bibeholde den kvalitet vi ønsker, og som svarer til de råvarer vi bruger", siger Kim, bagermester i Tornbjerg.

Baker Boys

Tornbjerg butikstorv | Højby, Superbrugsen

Davinde Vandmølle

af Frede Aagaard Frandsen

Davinde

I århundreder har Davinde ligget lunt mellem banker og skove. Området har faktisk været kendt siden 1397. Bynavnet Davinde, der jo er det eneste forekommende her i landet, har to forklaringer på sin oprindelse. Nogle af egnens folk har i overlevering fået følgende forklaringer:

At den første nybygger i Davinde havde sit hjem i Rolfsted, og han gik derfra til Davinde hver dag, og der fik hans dag ende, hvorfor han kaldte stedet Davende.

Da byen ligger i en dal nær ved enge har den fået navnet Dalenge.

I tidens løb har navnet været stavet forskelligt - Dafvinge, Davende og Davinge. I dag: Davinde.

Den lille bæk, Vejrup Å, leverede i ældre tid vandkraft til fire nu nedlagte møller. Det var Davinde Mølle, Sanderumgaard Mølle, Vejrupgaard Mølle og Bullerup Mølle. I dag kommer man ikke forbi en eneste vandmølle. Her i Davinde kalder vi åen for "bækken" grundet åens størrelse. Den udspringer fra en kilde mod syd i sognet og bevæger sig igennem landsbyen langs med vejen, videre over Sanderumgaardens marker og ender ude i Odense fjord ved Seden. Vejrup Å er på en måde grundlag for denne historie. Havde åen ikke været her, kunne Davinde have ligget et hvilket som helst andet sted. Men vand var en forudsætning for en god livsførelse. Vandet var nemt at få adgang til. I Davinde er der udlagt 4 vaskesten, hvor der kunne vaskes tøj. De ligger der endnu, to ved Lundsgaard og to ved Sprøjtehuset.

Davinde Vandmølle 1589-1942

Davinde Vandmølle kendes fra skriftlige kilder, som fortæller, at der allerede var mølleri ved reformationen i 1500-tallet. Frem til 1823 var vandmøllen ejet af Sanderumgård. I 1942 blev møllen købt af Den Fynske Landsby (Odense Bys Museum) og siden genrejst der. Møllens sidste ejer var Peter Jensen.

Vandmøllegården fra Davinde er en bindingsværksgård, og bygningerne viser, at der var et økonomisk overskud, da de blev bygget. Bindingsværket er solidt, og der har været rigeligt med træ til rådighed. De murede vægge af brændte sten repræsenterer også en vis værdi, der stemmer godt overens med, at bygningerne stammer fra 'Kornsalgstiden', perioden 1840-1870, som var præget af god høst og gode kornpriser.

Bygningshistorie om Davinde Vandmølle kendes fra skriftlige kilder helt tilbage fra 1585. De nuværende bygninger er dog langt yngre, og en mere nøjagtig bygningshistorie kendes først fra 1800, hvorfra den første brandtaksation er bevaret. I 1800 omtales en vandmøllegård bestående af fire længer. Stuehuset indeholdt på dette tidspunkt to stuer, tre kældre, bryggers og møllehus og havde desuden en bageovn og to skorstene. Dette bygningskompleks blev fuldstændig fornyet i årene 1832-60. Først byggedes nyt mølleri, og i 1841 kom et nyt stuehus til. Det var i to etager med storstue, gæstekammer, dagligstue, spisekammer, pigekammer og forstue med bræddegulv og køkken med murstensgulv. I underetagen var der bryggers med ovn, ølkammer og pakhús. Siden blev og-

Davinde Vandmølle. Møleværket er indrettet i mølleriets kælder. Værket blev drevet af et overfaldshjul på 6 alen. Foto: Odense Bys Museer.

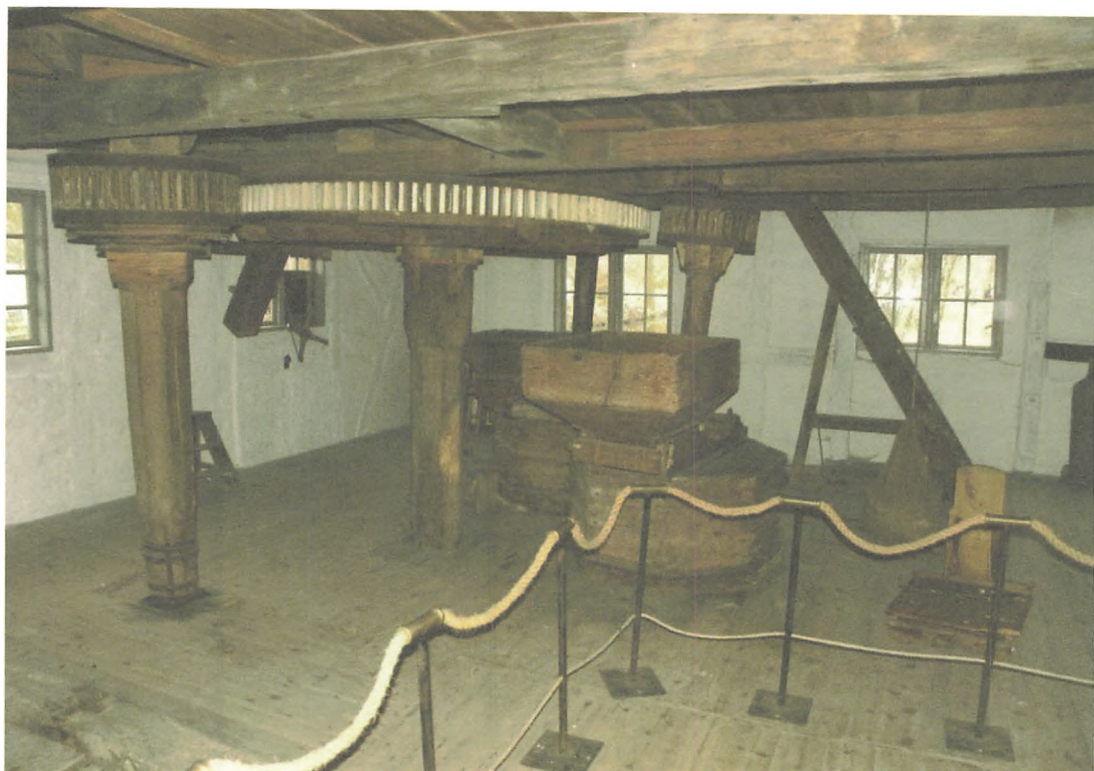
så de resterende længer ny- og ombygget, og i 1860 stod en helt ny møllegård færdig. I 1887 opførte møller Erik Otto Petersen en lille vindmølle ved siden af vandmøllen. Tilsyneladende var kundegrundlaget dog ikke stort nok, for allerede før 1920 blev vindmøllen revet ned igen. Andre møller blev også nedtaget i samme periode, eksempelvis Hvileholms Mølle, som lå ved Langeskov.

Møllehistorie

Møleværket er indrettet i mølleriets kælder. Det havde oprindeligt rugkværn, grynkværn og skalkværn og blev få år efter opførelsen udvidet med en sigtekværn. Værket blev drevet af et overfaldshjul på 6 alen. Davinde Vandmølle

var en såkaldt græsmølle. Vandstanden i mølledammen, der fik tilført vand fra bybækken, var om sommeren så lav, at dammen fungerede som græsning for landsbyens dyr. Davinde Vandmølle var ejet af herregården Sanderumgård fra 1585 til den 30. april 1823, hvor den blev købt til selveje af den hidtidige fæster Johan Petersen. Fæstebrev er udstedt af gehejmekonferensråd Johan Bülow, Sanderumgaard.

De mennesker, der boede på Davinde Vandmølle, var velhavende. Indtægterne kom fra mølleriet, hvor enhver, der skulle have korn malet til mel, betalte en fast del (1/18) af kornet i afgift til mølleren. Peter Brochmann, der var fæster på Vandmøllegården fra 1735, var rig nok til at oprette et legat på 125 rigsdaler, af

Mølleriet, hvor kværnene stod. Der var tre kværne i mølleriet i Davinde. Den lodrette svære træaksel til venstre går ned gennem gulvet og er koblet til vandhjulets aksel der går gennem væggen direkte fra vandhjulet. Foto: Odense Bys Museer.

hvilket renterne hvert år til jul og påske skulle gives til fem fattige i sognet. Fattighuset, i dag Damsbo, lå 150 m fra møllen. Da hans barnebarn, Marie Cathrine Jacobsdatter, skulle giftes i 1800, var der råd til at holde bryllup med 100 gæster på vandmøllen samt til en betydelig medgift. De gode tider fortsatte under den første selvejermøller Johan Petersen, der påbegyndte den store ombygning, men fra 1890'erne blev det nedgangstider. Den fri møllenæring medførte større konkurrence, og 'Kornsalgstiden' afløstes efterhånden af andelstidens fokus på husdyrbrug. Begge dele kan have påvirket mølleforretningen. Davinde Vandmølle havde seks forskellige ejere i perioden 1892-1942 - et tegn på, at det var svært at få møllen til at løbe rundt.

I 1844 fik Johan Petersen sit livs chok.

Vandet forsvandt! Det viste sig, at en gårdmand i den sydlige ende af Davinde, Anders Hansen (nuværende Lundsgaard), ledte vandet fra bækken ind på sin mark, uden at det afledte vand kunne komme tilbage til bækken. Det startede en retssag ved Bjerger-Åsum Herredsret. Johan vandt, og Anders Hansen dømtes til at betale 3 lod sølv til Odense Amts Fattigkasse. Senere blev sagen anket til Den Kongelige Landsøverret i København. Her frifandt Anders Hansen. Johan opgav ævred og flyttede med kone og tre hjemmeværende børn til sin søn, møllebygger Jacob Johansen i Højby. Ejendommen blev klædt af og bygningerne solgt for 10.000 rigsbankdaler i sølv. Vandmøllens drift kunne forholdsvis let have været reddet ved hjælp af en mølledam, eller som den senere køber gjorde:

købte en moseparcel og ledte vandet herfra til en dam placeret foran hjulet. Dette var enden på slægtens mølledrift i Davinde. Familien flyttede nu en tid til sønnens gård i Tokelund, Gentoft. Johan Petersen blev på et senere tidspunkt hus-ejer i Davinde skov. Mølledriften fortsattes af nye ejere, otte i alt, før Davinde Vandmølle blev købt af Odense Bys Museer i 1942, og bygningerne fjernet.

Matrikel nr. 15a og 15b

Året 1942 blev et skelsættende år for møllen efter godt 350 år som vandmølle på matrikel nr. 15a og 15b.

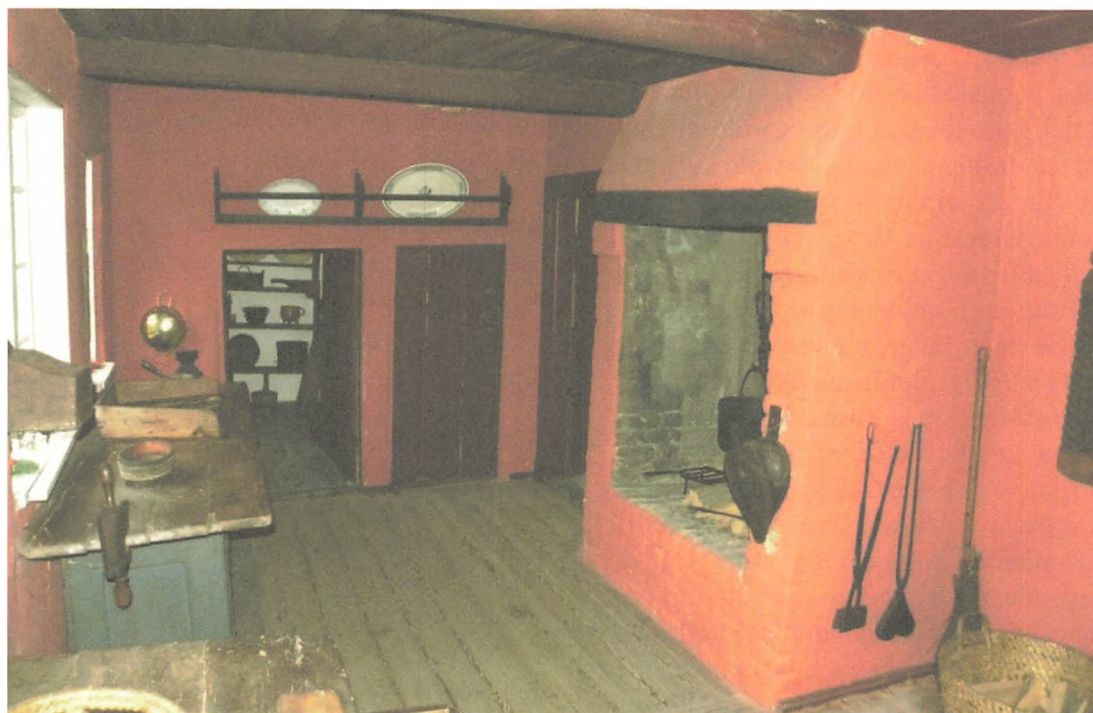
Ejeren Peter Jensen solgte bygningerne til Odense Bys Museer, hvorefter de blev genrejst i Den Fynske Landsby, hvor de stadig kan besigtiges.

Jorden solgte han til min far, Thorkild Frandsen, som tidligere havde bestyret

en landejendom i Brobyværk og nu gerne ville have sit eget landbrug. I handelen indgik et mageskifte. Matr.nr. 15b og 31p blev mageskiftet med matr.nr. 7i, så ejendommen fik godt 12 tdr. landjord at leve af, eksklusiv mølleriet.

Indtil 1942 havde Davinde Vandmølle været et aktiv for Davinde. Vandmøllen var stedet, hvor bøndernes mødtes, især for at få kværnet deres korn til foder til deres dyr. Der blev også kværnet til husholdningen. Ved juletid var der tradition for, at beboerne kom med julegåsen for at få den stegt i den store ovn i kælderen. Der var også et røgeri i tørvehuset.

Historisk set var 1942 et trist år for Davinde Vandmølle. Vandmøllen havde kørt i flere år med dårlige resultater. Ny teknologi var kommet frem. Vandhjulet var begyndt at blive udfaset flere steder til fordel for turbiner, som havde en højere effektivitet. Endvidere var de velegnet

Køkkenet i stuehuset. Foto: Odense Bys Museer

til at trække generatoranlæg, der kunne levere strøm til elmotorer og belysning. Elektriciteten begyndte at komme til Davinde i 1910, og i de følgende år fik de fleste huse indlagt el, hvilket var et stort fremskridt for Davinde. Elforsyningen blev varetaget af Rolfsted Elektricitetsværk. Davinde Vandmølle kom ikke til at producere el til landsbyen.

Davinde Vandmølle 1942-1983

Tiderne var ikke de bedste i 1942. Anden verdenskrig var begyndt, og situationen strammede til. Der var begyndende mangel på dagligvarer og andre forbrugsgoder. Pengene var små.

Der skulle etableres "nye" bygninger på tomten matr.nr. 15a i Davinde. Imens boede Thorkild med familie i Nonnebo.

Min far, Thorkild Frandsen havde fået fat i et hus, Bellingehuset fra 1916, som lå nær ved Kratholm forlystelsesetablissement. Huset stod i vejen for en vejudvidelse ind til Bellinge by, og husets størrelse passede fint ind i det miljø, huset skulle genopbygges i. Det gamle stuehus fra vandmøllens tid, havde fuld kælder og lå inde i en skrænt ned til bækken. Bellingehuset havde også fuld kælder, hvilket betød, at huset kunne sættes ind samme sted, som den gamle bygning havde stået. Bellingehuset var dog ikke så langt som det gamle møllerhus, så der måtte fyldes op omkring det. Bellingehuset havde fuld kælder, og der var spisekammer med flueskab og saltkar. Der var et oplagsrum til udstyr/ekstra møbler til anvendelse i huset samt to store rum, der anvendtes til brændsel, et vaskerum med gruekedel og indlagt vand fra vandværk. Fuld udnyttelse af stueareal, køkken med centralkomfur der kunne opvarme alle stuer og værelser, to entreer, dagligstue,

Bellingehuset årgang 1916. Foto: Frede Frandsen.

sofastue og spisestue. Ovenpå var der et soveværelse, et gæsteværelse, et gangareal mellem værelser og toilet. Toilettet var installeret med væghængt cisterne, badekar og vaskekumme. Huset var et moderne hus på det tidspunkt. Der var ikke mange gårde i Davinde, der havde træk og slip dengang. Damshave, som er vandmøllens nærmeste nabo og en forholdsvis stor gård efter den tids målestok, havde toilet i kostalden. Det var en spand indkapslet i en træboks og med et hul i låget til den trængende.

Avlsbygninger

I 1943 blev avlsbygningen opført. Vandmøllen var oprindelig en firelænget gård. Den nye avlsbygning på matriklen blev en tofløjet bygning. Den ene fløj, der lå nord/syd, var fra den nordlige ende svinestald og roehus, i midten var der plads til køer og lidt kalve, og til sidst hestestald til tre heste.

Den anden fløj, øst/vestvendt, bestod af

et tærskerum. Her blev al kornet fra marken kørt ind og stakket op. Tærskerummet var udstyret med et Rynkeby tærskværk og en halmpresser. Hele anlægget blev trukket af en elektrisk motor ved hjælp af jævnstrøm. Alt korn blev vintren igennem tærsket til brug ved fodring af kreaturer og grise og halmen til strøelse under dyrene. Det sidste rum var beregnet til henstilling af maskiner, der ikke blev anvendt i marken. De maskiner, der ikke kunne være der, fik lov at stå ude under et halvtag. Det var begyndelsen til en ny tid for Davinde Vandmølle, som den fortsat blev kaldt selv uden mølle.

Tiden efter krigens afslutning

Krigen sluttede i 1945. Meget var der ikke sket i de år, krigen varede. Det gjaldt blot om at holde skindet på næsen. Der var ikke råd til meget. Stuehuset, der var et "genbrugshus", havde en del mangler pga. materialeangel. Fodpaneler, gerigter, vægge m.m. måtte vente, til det var muligt at få varer. Ifølge min mor havde gerigterne forskellige farver. Væggene i køkkenet var ikke malet. Men tiderne blev langsomt bedre, og ting blev færdiggjort, så huset til sidst kom til at ligne et normalt hjem. Økonomien var ej stabil. Der skulle startes op med ny besætning. Alt var jo en ny situation. Min far havde fået lidt starthjælp med hjemmefra, men ellers var det jorden, der skulle sætte madden på bordet.

Efterhånden fandt han ud af, at landbrug i den størrelse ikke gav nok brød på bordet. Han sadlede om og begyndte at dyrke grøntsager - her er vi i starten af halvtredserne. Den periode, min far og mor nu kom ind i på møllen, var nok den bedste periode i deres arbejdsduelige tid. Nu

Trævæggen bag vandet, der løber fra mølledammen ud i bækken. Under væggen ses affald, der stammer fra nedrivningen af indløbslusen til vandhjulet. Det har åbenbart ikke været muligt at fjerne væggen. Forfatterens bror, Keld som 10-årig. Foto: Frede Frandsen.

gav det penge, og der blev råd til at købe nyt, hvor der var behov. Hestene blev erstattet af en traktor og en del nye maskiner. Den ældste hest blev på gården og fik lov til at dø af alderdom. Det fortjente den også - det var en fantastisk god hest.

Det var en tid, hvor meget arbejde blev lagt i marken. Der skulle luges ud mellem planterne. Senere skulle der plukkes drueagurker, sankes kartofler og knækkes gulerodstoppe af. Til disse jobs kom de nærmeste nabokoner og hjælp til. Mange af dem var hjemmegående. Her kunne de tjene en god skilling og havde

Færdigbygget stensætning hele vejen igennem haven op til vandhjulet. Foto: Frede Frandsen.

friheden til at afbalancere arbejdstid og fritid.

Om vinteren sad der to til tre "koner" og rensede zittauerløg og porrer. Der var en vis omsætning igennem næsten hele kalenderåret. Det gik godt økonomisk, og der blev råd til at købe nye installationer til huset samt modernisere huset. Der blev endog overskud til et TV og en symaskine. Flere ture rundt i landet blev det også til. En dejlig tid, som min mor Elva sagde.

20 år med fremgang

Efter næsten 20 år med fremgang havde samfundet ændret sig. Der var flere penge blandt folk. Der var råd til at købe varer udefra. Importen af grøntsager fra udlandet steg. I industrien var der gang i hjulene. Flere hænder blev efterspurgt. Lønningerne steg. Udviklingen gik imod frilandsgartnerne, som ikke kunne sælge

deres varer på auktionerne. På et enkelt år måtte 400 frilandsgartnerne dreje nøglen om, og sådan fortsatte det.

1960 - Renovering af haveanlæg og stensætning i bækken foran stuehuset

Mens det gik godt for møllen omkring 1960, tilbød jeg mine forældre at renovere haveanlæg og stensætning langs bækken. Stensætningen inkluderer stensætningen op mod mølledammen, hvor det tidligere vandhjul sad. Tanken var, at jeg senere kunne bygge et vandhjul der.

Først undersøgte jeg, hvor jeg kunne få sten fra. Det skulle være natursten, der ikke var hugget til. Mit ønske var at få fat i alle de sten, som bønderne i tidens løb havde samlet på marken. Og der skulle være nok til hele projektet.

Egerne til vandhjulet til en side. Fra venstre ses Thorkild, Elva og Frede Frandsen. Gården i baggrunden er Damshave. Foto: Keld Frandsen.

Fra den oprindelige stensætning var der fjernet en del sten til brug for genopbygningen af stensætningen i det, der skulle blive "Den fynske Landsby".

I Davinde kender vi jo hinanden, så det var ikke svært at få en dialog i gang i byen omkring projektet.

Alle var positive og de, der havde store sten liggende i deres marker, ville gerne af med dem.

Næste udfordring: De skulle transporteres hjem, hvilket ikke kunne ske med en hestevogn eller andet lettere grej.

Nu var jeg så heldig, at der lå en betonfabrik i Langeskov, 5 km væk. De havde en traktor med gaffeltruckudstyr på, og den var egnet til at køre i opkørt terræn. Den kunne jeg låne - lykken for mig. Det var en kolossal aflastning med alle de tunge sten. Enkelte var så tunge, at traktoren

næsten løftede de bageste hjul, så jeg ikke kunne styre den. Det blev til mange køreture rundt i marker og skove. Men jeg fik en pæn portion med hjem! Der var nok til at begynde projektet.

Hver weekend, eller når jeg havde fri, tog jeg hjem fra København, hvor jeg var soldat i 16 måneder. Det var sommertid og dagene lange og lyse.

Billedet viser, at anstrengelserne bar frugt: en pæn stensætning hele vejen igennem haven.

Næste projekt var at få reetableret stensætningen, hvor møllehjulet skulle stå.

Efter 20 år var affaldet fra nedbrydningen stærkt sammenpresset, hvorfor vi besluttede at rykke stensætningen ca. 2 meter væk fra mølledammen. På den måde kunne vi fjerne resterne af de betonvægge, der var efterladt, ved at vælte dem

ned bag de nye sten, efterhånden som vi byggede dem op.

Det så umiddelbart vanskeligt ud, fordi stensætningen skulle op i 4 meters højde. Vi havde jo nogle store sten, vi kun kunne håndtere ved hjælp af gaffeltrucken. De største sten blev lagt meget nøjagtigt. Det skulle være sådan, at når vi lod dem falde ud over kanten, skulle de ligge rigtigt. Vi havde ikke en chance for at rokke med dem efterfølgende. Men det gik fint. De faldt fint og ligger der den dag i dag.

Tegning af nyt møllehjul

Det blev besluttet at bygge et nyt hjul i egetræ. Det er det træ, der holder længst i vådt miljø.

Vi kontaktede savværket, om de kunne levere egetræ. Det var ikke noget problem.

Der blev lavet lidt skitser, så vi kunne danne os et billede af, hvor mange dele

der skulle anvendes.

Målfaste tegninger blev udarbejdet samt nogle få deltegninger. Konstruktionen var enkel og overskuelig. Lidt forskelligt hjælpeværktøj blev fremstillet, så vi kunne håndtere opgaven på bedste vis. Jeg gjorde gårdspladsen til mit arbejdsrum. Lavede en slags skabelon, hvor træet kunne ligge og blive målt op, og markerede med streger, hvor der skulle saves. Desuden en stor passer til at slå cirkelbuen til en diameter på 4 meter. Den skulle anvendes til at strege fælgstykkerne op, så alle 16 stykker blev ens.

Vores lokale tømrer, Ole Rasmussen, stillede velvilligt sit værksted til rådighed. Her kunne jeg save det meste ud med hans maskiner. Dog måtte jeg save og med stemmejern hugge ud til skovblade. Det var lidt specielt og slidsomt. Der skulle 40 skovblade til i hele hjulets omkreds. På indersiden af fælgene skulle der også sættes lærketræ på. Det var bunden i skovbladene.

Opbygning af stensætning hvor vandhjulet skulle stå. Thorkild Frandsen og til højre nabosønnen fra Damsbo. Foto: Frede Frandsen.

Vinterbillede. Det var vanskeligt at holde hjulet i gang om vinteren. Foto: Frede Frandsen.

Opbygning og montering af møllehjul

Desværre har jeg ikke flere billeder fra fremstillingen af hjulet. Jeg skulle have taget mange flere, men mit fokus var på selve fremstillingen.

Og resultatet udeblev heller ikke! Det blev et flot hjul, og det fik lov at leve i 23 år - Så var det slut!

Men stensætningen består. Der kan laves et nyt hjul, om nogen skulle have lyst.

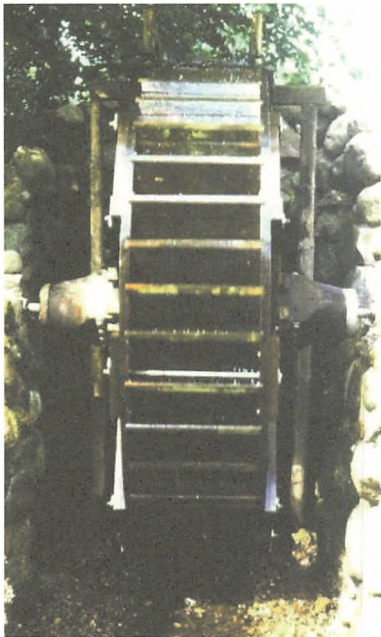
Hjulet blev monteret direkte på stedet. Akslen blev lagt på de to konsoller, der skulle bære akslen. Der var støbt to plane flader direkte på stensætningen. Jeg havde godt nok min tvivl, om det var den rette måde at lade hjulet hvile på stensætningen. Der kan forekomme bevægelse i stensætninger, men løsningen har

vist sig at være stabil, og konstruktionen står endnu. Bare uden hjul.

Transmission, generator og opstart af vandhjulet

Vandhjulet skulle have en slags belastning for at holde hastigheden på en bekvem omdrejning, så vandet ikke piskede ud over alt. Der var konstrueret en ramme, hvorpå der sad en gearkasse og en differentiale. De var koblet til vandhjulet og en generator. Generatoren var en gammel jævnstrømsmotor, der blev ændret til at kunne yde strøm til en elektrisk enhed.

Jeg valgte en el-radiator. Jeg havde mulighed for at vælge en hastighed ved hjælp af gearkassen, der havde flere gear at vælge imellem. Ved flere forsøg fandt vi ud af, at omdrejningshastigheden skulle ligge på omkring 13-15

Vandhjulet færdigmonteret. Foto: Frede Frandsen.

omdrejninger i minuttet. Ved den hastighed blev det meste af vandet i skovlene.

Den 23. maj 1963 om morgenen blev vandhjulet sat i gang. Vandhjulet drejede rundt og generatoren producerede strøm. Vandhjulet havde vi under observation i startfasen. Det viste sig, at kilerne, der holdt hjulet på plads på akslen, arbejdede en del, så kilerne jævnlige skulle bankes på plads. Efter nogle dage sad de fast og rokkede sig ikke ret meget mere.

Vandhjulet kørte problemfrit i nogle år. Derefter opstod der et problem med de kuglelejer, vi havde valgt. De var ikke stærke nok. Vi havde monteret sfæriske kuglelejer, men de holdt ikke til trykket og blev smadret. Derfor valgte vi sfæriske rullelejer ved udskiftningen. De tåler en væsentlig højere belastning. Normalt er de bærende lejer for hovedakslen lavet af hårdt træ. Det er en udmærket løsning, og de kan smøres med talg eller andet eg-

net fedtstof. Men, nu havde vi jo fået aksel og lejer gratis.

Afvikling af frilandsgartneri

Som tidligere skrevet var de mindre gartnerier i Danmark kommet i hård konkurrence. Grøntsager blev importeret til priser, som vi ikke kunne hamle op med. Der skulle træffes nogle svære valg. Der skulle penge på bordet.

Min mor Elva begyndte at arbejde på et plejehjem i Odense. Min far Thorkild tog et par år mere med drift af ejendommen og lagde produktionen om til korn, hvilket var overkommeligt som ene mand på driften. Efter nogle år overgik driften til en maskinstation, og min far fik arbejde på Langeskov Betonfabrik. Et par år efter bad han om en fyreseddel for at gå på pension. Han nød tilværelsen som pensionist i smukke omgivelser. Han trivedes på vandmøllen. Desværre blev han syg af kræft og døde 13. juni 1983.

Min mor Elva gik på pension i februar 1983. Hun glædede sig vældigt til at skulle gå hjemme og passe sine interesser og børnebørn. Men lykken varede ikke længe. Den 29. juli 1983 blev hun dræbt i en trafikulykke. Der kom en modkørende og torpederede hendes bil. Hendes bror, som sad ved siden af, blev også dræbt. Hans kone blev svært skadet, men overlevede.

Det var trist at opleve sine forældre dø med 6 ugers mellemrum. Alligevel ser jeg tilbage på en tid på vandmøllen med mange gode stunder. Vandmøllen er et sted, der er arbejdskrævende, men så kvitterer området også med spændende og smukke omgivelser, der er værd at bo i.

LOKALARKIVET HAR BRUG FOR DIG!

Har du en time, to eller 10?

Og har du lyst til at give en hånd med i arkivet og samtidig blive del af et lokalt fællesskab?

Lokalarkivet består udelukkende af frivillige medarbejdere, og der er stadig behov for flere medhjælpere til registreringsarbejde - vi har tusindvis af billeder og arkivalier som vi så gerne vil offentliggøre til glæde for alle med interesse i Fraugde, Allerup, Davinde og Tornbjergs historie.

Siden lokalarkivet startede for 35 år siden har der været en stor udvikling og meget arkivarbejde foregår i dag på computeren. Vi har derfor brug for frivillige som har lyst til at lægge billeder eller arkivalier op i Arkibas. Vi forventer ikke at du bruger et bestemt antal timer men hver time er en uundværlig hjælp. Det er dog helt op til dig hvor meget tid du vil bruge sammen med os.

Såfremt det skulle have interesse så kig ind og få en snak og en kop kaffe.

Vi uddanner selv nye medarbejdere, og det er muligt at deltage på kurser - kravene er at du kan IT på brugerniveau.

Der er plads til alle: vores frivillige er i alderen 29 til 88 år og alle kan være med. Vi har en god og uhøjtidelig atmosfære i arkivet, så kom frisk.

Du kan kontakte arkivleder Maria Groth Rasmussen på:

mariafraugdelokalarkiv@gmail.com

Her er London - 75-året for befrielsen 4. maj 1945

af Lokalthistorisk Arkiv for Fraugde og omegn

Kl. 20.36

4 maj 1945

Her er London, BBC sender til Danmark...

... I dette Øjeblik meddeles det, at Montgomery har oplyst, at de tyske Tropper i Holland, Nordvesttyskland og i Danmark har overgivet sig.

Her er London.

Vi gentager: Montgomery har i dette Øjeblik meddelt, at de tyske Tropper i Holland, Nordvesttyskland og Danmark har overgivet sig.

Baggrunden er et frihedskæmperarmbind som indgår i lokalarkivets samling. Lokalthistorisk Arkiv for Fraugde og Omegn.

I år er det 75 år siden, at den tyske besættelse sluttede og Danmark atter blev frit. I den anledning samarbejdede Lokalthistorisk Arkiv for Fraugde, Allerup, Davinde og Tornbjerg Sogne og Fraugde-Allerup-Davinde Pastorat om at lave en lille film. Denne artikel er en bearbejdning af nogle af de fortællinger og billeder som i filmen viste krigens aftryk på vores lokalområde og som findes i arkivets gemmer.

Selve filmen finder du på Facebooksiderne for enten *Lokalthistorisk Arkiv for Fraugde og omegn* eller *Fraugde Allerup Davinde Kirker*.

Det, at Danmark atter blev frit, var en stor begivenhed i verdens- og i danmarkshistorien. Men det var det så san-

delig også i hver en lille by og hvert et lille hjem, for alle var jo på en eller anden måde berørt af tyskernes besættelse af landet i de fem år, den stod på.

Vidste du, at ud af de 13 våbenlagere, der var i Odense under krigen, befandt de to af dem sig her i vores område? Næmlig et på Plovfabrikken i Fraugde og et i Over Holluf? Og vidste du, at der i Fraugde var hele to modstandsgrupper – F1 og F2? De arbejdede hver for sig, og de kendte stort set ikke til hinandens eksistens. Den gang var diskretion ikke blot en æressag, men det kunne være et spørgsmål om liv eller død.

At blive frihedskæmper

I huset på Fraugde Byvej 2 boede Viggo Andersen. Han fortæller: *"Jeg blev bedt*

Maj 1945
 Modstandsgruppen F1 Fraugde
 hos lederen Viggo Garde i Over
 Holluf. Alle med armbind og US-
 karabin 6.5 m.m. uden for gården
 med Lindegården i baggrunden.
 Foto: Lokalthistorisk Arkiv for
 Fraugde og Omegn.

Maj 1945.
 Modstandsgruppe, Fraugde F1.
 Proveskydning af US-Karabin med
 retning mod Kærby. Nord for Lin-
 degård i Over Holluf. Gården ses i
 baggrunden. Foto: Lokalthistorisk
 Arkiv for Fraugde og Omegn.

Maj 1945.
 Modstandsgruppen, Fraugde F1
 Fra udrykning til Holmegård ved
 Beldringe Flyveplads. Foto: Lokal-
 historisk Arkiv for Fraugde og
 Omegn.

Maj 1945
 Modstandsgruppen, Fraugde F1.
 Oluf Jakobsen, driftsleder Fraug-
 de, som vagtpost ved camoufleret
 tysk maskine. Foto: Lokalhisto-
 risk Arkiv for Fraugde og Om-
 eign.

Maj 1945.
Modstandsgruppe Fraugde
F1. Gårdsplads hos lederen
Viggo Garde i Over Holluf.
Gardes Ford M 20 910 med
køretilladelse på frontruden.
Lastbilen stillet til rådighed
fra Fraugde Ploufabrik. Foto:
Lokalhistorisk Arkiv for
Fraugde og Omegn.

Maj 1945.
Engelske kampvogne i Næsby.
Foto: Lokalhistorisk Arkiv for
Fraugde og Omegn.

Maj 1945.
Frihedskæmpere fra Fraugde til
flaghejsning. Foto: Lokalhisto-
risk Arkiv for Fraugde og Om-
egn.

Flaghejsning 5. maj 1945.
Modstandsgruppen Fraugde F1 i
haven hos gårdejer Viggo Garde i
Over Holluf. Foto: Lokalhistorisk
Arkiv for Fraugde og Omegn.

*om at være med fordi jeg boede alene
Det betyder, at vi kunne bruge mit hus
til opbevaring af våben og uforstyrret
holde møder. I min kælder, der blev
også rensset våben og det gav problemer,
fordi huset stank skrækkeligt af benzín.”*

Modstandsgrupperne i Fraugde

I Fraugde var der hele to modstandsgrupper F1 og F2. Ingen af gruppernes medlemmer kendte til den anden gruppes eksistens.

F1 var gruppen omkring Viggo Andersen, lærer på Fraugde Centralskole, og gård-ejer Viggo Garde. F2 gik under navnet Fraugdegaardgruppen, fordi flere af herregårdens landbrugselever var med i den gruppe. Og der knytter sig en lille historie til de to grupper fra befrielsesdagen. Forvalter på Fraugdegaard, Kaj Christensen, var med i F1, og da han om morgenen den 5. maj kommer ud af forvalterboligen med sit armbind, ser han over på elevfløjen og ser, at medarbejderne også bærer armbind. Først dér går det op for de pågældende, at der var to grupper, hvis medlemmer boede dør om dør uden at vide det mindste om de andres illegale aktiviteter.

Befrielsesbudskabet

Fraugde Byvej nummer 2, sent om aftenen. En mand graver hektisk og kigger sig ængsteligt omkring. En anden mand kommer løbende hen ad vejen direkte mod nummer to i baghaven.

Panikslagen vender manden i baghaven trillebøren på hovedet og smider den over hullet, men ånder lettet op, da han ser, at den tilløbende mand blot er en

nabo.

Manden i baghaven var Viggo Andersen. *Jeg var i færd med at grave sprængstof-fer ned. Pludselig så jeg min nabo komme løbende. Han fortalte mig, at tyskerne havde kapituleret i Danmark. Det var et af de største øjeblikke i mit liv.*

Befrielsesdag udviklede sig til en tragedie

Befrielsesdagen den 5. maj 1945 blev den blodigste af alle i besættelsestidens Odense. Fra morgenstunden var der glæde over alt i byen. Kirkeklokkerne havde klokken 8 markeret befrielsen. I løbet af dagen udviklede byen sig til en krigszone. 26 odenseanere blev dræbt, heraf 15 civile. Det skyldtes dårlig kommunikation mellem modstandsbevægelsens enheder, utrænede modstandsfolk og ildkampe mellem modstandsfolk og tyske soldater.

En af dem, som var til stede i dette inferno, var politibetjent Mørck Aagaard Jensen, som på dette tidspunkt boede i Davinde. Han skulle sammen med nogle modstandsfolk arrestere en stikker, som boede på Sdr. Boulevard. Da Mørck sprængte døren ind til lejligheden, blev en nervøs modstandsmand forskrækket og kom til at affyre sit våben ved et uheld og skuddet ramte Mørck, som blev hårdt såret. Mørck var som politibetjent gået under jorden den 19. september 1944, og havde i den forbindelse taget ophold hos familien i Davinde Mølle. På befrielsesdagen var han altså taget til Odense. Mørck var dog heldig og overlevede den blodige befrielsesdag.

På tre årsdagen, den 5. maj 1948, for befrielsen afslørede man i Birkum en mindesten for den 5. maj 1945. Stenen blev givet til Birkum af byens Bylaug og opsat ved bystævnet. Foto: Fyens Stiftstidendes Pressefotografer, Fynske Billeder.

Her ses et udsnit af de fremmødte mennesker ved afsløringen af mindestenen 5. maj 1948 i Birkum. Foto: Fyens Stiftstidendes Pressefotografer, Fynske Billeder.

Frihedskæmperne fra F1 og F2 grupperne i Fraugde ved afsløring af mindesten for frihedskampen ved bystævnet i Birkum den 5. maj 1948 . Stenen blev afsløret af gård-ejer og oldemand Johannes Christensen fra Birkum Kjærsgaard og lærer og senere skoleinspektør Viggo Andersen. Foto: Lokalhistorisk Arkiv for Fraugde og Omegn.

Modstandsgruppen Fraugde F1 til deres jubilæum den 4. maj 1970. Foto: Lokalhistorisk Arkiv for Fraugde og Omegn.

OPEL KAPITÄN

EN EFTERLYSNING

Tidligere på året fik vi en henvendelse om denne Opel Kapitän - hvis tidligere ejer var bosat i Fraugde Kærby.

Vi ved følgende om bilen:

I juni 1939 købte en Herr Bestyrer O. Lohmann Hansen fra Fraugde-Kærby en ny bil - en Opel Kapitän.

Den 23. juni 1939 betalte han afgifterne til Odense Toldkammer og den 24. juni 1939 blev bilen indregistreret hos Odense Politi.

Foto: Privateje.

Mon nogen af vores læsere kan hjælpe med yderligere oplysninger om bilens registreringsnummer?

Den første ejer af biler var Olaf Lohmann Hansen født den 24. november 1884 i Åsum og død den 10. april 1976 på plejehjemmet Dalbo.

Olaf Lohmann Hansen var bestyrer på Stævnegården i Fraugde-Kærby fra 1916 til kort før sin død - altså i ca. 60 år.

Foto: Privateje.

Som nævnt ejede han bilen fra juni 1939, og han solgte opelen den 13. juli 1956 til Bogholder H. Magnusson, Myrehøjvej 13 i Svendborg.

Den formodes at have været grøn, da den hørte hjemme i Fraugde-Kærby.

Oplysninger om registreringsnummeret eller billeder af bilen hvor man kan se registreringsnummeret sendes til arkivet på:

mariafraugdelokalarkiv@gmail.com

Oplysningerne vil gøre bilens nuværende ejer utrolig glad.

Dagli' Brugsen Fraugde

DIN LOKALE BUTIK – TIL HVERDAG OG FEST

Hent dine pakker fra
følgende udbydere:

- PostNord
- BRING
- GLS
- DAO

Der kan afhentes pakker alle dage
Mellem kl. 8.00 – 20.00
I vores pakkeudlevering.

Bake-off

Håndkøbsmedicin
fra Sct. Knuds
Apotek
Tips & Lotto

Følg os på

facebook

DagliBrugsen
Fraugde

Dagli'
Brugsen

Fraugde

Virketofte 1
5220 Odense SØ
Tlf. 65 97 23 49

**ÅBENT
ALLE DAGE
7-21**

**WITTING
EJENDOMME**

Hollufgård og de smukke Marsviner!

Af Maria Groth Rasmussen

Hollufgaard 1487-2020

Hollufgaard nævnes første gang i 1487, i forbindelse med, at adelsmanden Joachim Bjørnsen pantsatte sin ejendom, til rigskansler Jørgen Marsvin til Lindved (død 1524).¹ Jørgen Marsvin tilhørte en gammel fynsk adelslægt, Marsvin eller ”*De smukke Marsvinér*” som slægten også kaldtes². Hollufgaards ældste bygningsdele er fra cirka 1577 hvor hovedbygningen opførtes. Oprindeligt har den været omgivet af voldgrave, der i dag alle er tildækket. Den røde bygning er i renæssancestil, opført i munkesten med tegl og kobbertag, ligeledes i renæssancestil. I 1829 foretog den daværende ejer Hans Langkilde en restaurering af Hollufgaard, hvor noget af gårdens karakteristiske præg forsvandt. I forbindelse med restaureringen, opførtes også gårdens markante hvidkalkede østfløj.

I Hollufgaards mere end 500 år lange historie har der været skiftende ejere. I 1961 overgik ejerskabet til den danske stat og dermed var det for en stund slut med at herregården var i privat eje. I 1979 overtog Odense Kommune Hollufgaard fra staten- med det formål at skabe et kultur-og museumscenter og de tilhørende jorder blev udstykket til boligområder. I 2004 skiftede Hollufgaard atter ejerskab, da Odense Kommune solgte de fleste af bygningerne, herunder hovedbygningen, de to sidebygninger og staldbygningen til Hollufgård A/S der ejes af Jørgen Witting.³

Denne artikel vil, som overskriften indikerer, primært omhandle den periode

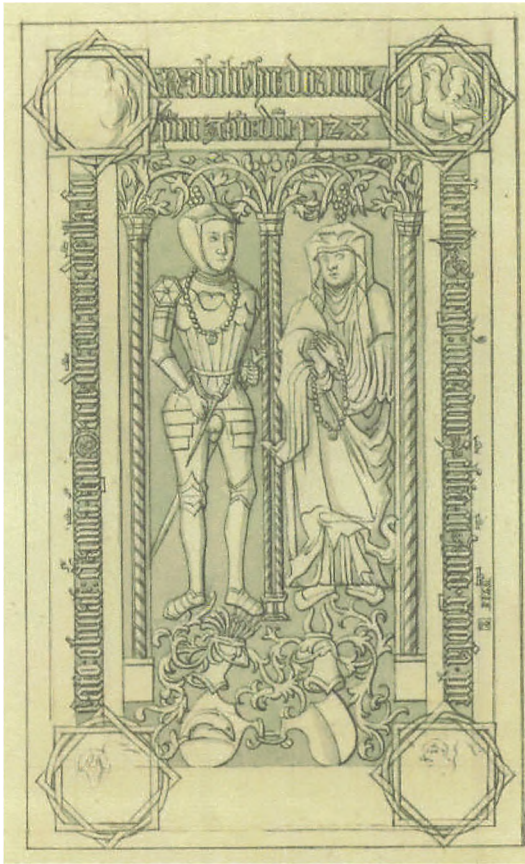

Marsvinernes våbenskjold med det springende marsvin. Kilde: Danmarks Adels Aarbog 1904.

hvor Hollufgaard var i slægten Marsvins eje, idet navnet Marsvin hænger tæt sammen med Hollufgaards tidligste historie. Som læseren sikkert snart vil erfare, knytter der sig mange spændende begivenheder og personer til den periode på godt og vel 150 år hvor slægten Marsvin ejede Hollufgaard.

Slægten Marsvin - fra byadel til højadel

Som allerede nævnt, hører vi om Hollufgaard første gang i 1487 men vi ved faktisk ikke noget om den ejendom som rigskansler Jørgen Marsvin til Lindved fik i pant af Joachim Bjørnsen. Vi ved dog, at denne ejendom blev kernen i det Hollufgaard med tilhørende jorder, nogenlunde som vi kender det i dag. Jørgen Marsvin beholdt pantet og under hans virke blev

Jørgen Marsvin og hustru Anne Passow.
 Kilde: Nationalmuseets Samlinger

Hollufgaard til en ejendom med såkaldt hovedgårdsrang.⁴ Det betød blandt andet skattefrihed og andre privilegier. Hollufgaard med tilhørende jorder lå dengang i Fraugde sogn og flere af slægtens medlemmer blev begravet i Fraugde kirke, som dengang hed Sct. Laurentii Kirke.

"De smukke Marsviner" tilhørte en gammel adelsslægt fra Fyn, der kan følges tilbage til begyndelsen af det 14. århundrede. Familien var særdeles engageret i Odense bys anliggender men som byadel, blev slægten ikke regnet højt af standsfæller. Men det ændrede sig i løbet af 1520'erne. Peder Marsvin til Lindved (levede 1470 men var død 1477), far til føromtalt Jørgen Marsvin, var borgme-

ster i Odense til sin død i 1470'erne men det var Jørgen Marsvins fortjeneste, at slægten konsoliderede sin sociale opstigen i højadelen. Da han ægtede enken efter Axel Valkendorf til Glorup, Anne Passow, opnåede han familieforbindinger til nogle af landets mest ansete adelslægter, han steg til rigskansler, blev medlem af Rigsrådet og fik vigtige forleninger.⁵ Kong Hans (1455-1513) opholdt sig jævnligt på Lindved hos Marsvinerne og mange kongebreve blev afsendt fra Lindved, ligesom der afholdtes retterting på stedet.⁶ Sidste gang Jørgen Marsvin dukker op i kilderne er i 1523, hvor han sammen med flere fynske adelsmænd fornyede sit troskab til Christian 2. Jørgen Marsvin døde i 1524 og blev begravet i Vor Frue Kirke i Odense. Sønnen Peder Marsvin (død 1528) arvede både Lindved og Hollufgaard men allerede tre år efter faderen, døde han. Hans enke Helle Tagesdatter (død 1556) bragte det svenske gods Dybäck med ind i ægteskabet. Det blev ægteparrets eneste søn, Jørgen der nu arvede både Hollufgaard og Dybäck.⁷

Jørgen Marsvin

Det blev Jørgen, der opførte den bygning, vi i dag kender som Hollufgaard. I 1570'erne begyndte han byggeriet af herregården og af Christian 2. fik han foræret den daværende Hjallesø kirke - med tilladelse til at nedrive den og anvende mursten og alle øvrige materialer derfra til eget brug. Vi må formode, at byggeriet var færdig i 1577, idet byggetavlen på bygningens ydermur angiver dette år. På tavlen står der: "*Det Hus er bygget Anno 1577. Jørgen Marsvin*"⁸

Jørgen Marsvin beskrives som velbega- vet, ærgerrig - og farverig. Han var driftig og nærede en stor interesse for sin fynske

Hollufgård. Foto: Odense Bys Museer.

besiddelse, selvom han i perioder opholdt sig på Dybäck i Skåne. Han deltog i Syvårskrigen, blev optaget i rigsrådet og i 1576 blev han stiftslensmand på Fyn.

I 1565 ægtede han, efter en længere trolovelse, Karen Ottedatter Gyldenstjerne til Aunbjerg (død 1589). Der findes et samtidig brev fra trolovelsesperioden, som udover at være et morsomt billede af den unge Jørgen, giver et ganske godt indblik i, hvorledes familiens og slægtens indflydelse gjorde sig gældende i datidens ægteskabelige anliggender. Ægteskab var ikke kun et anliggende for de to kommende ægtefæller men for begges slægter. Trolovelsen havde været flere år og Jørgen var ved at blive utålmodig. Men jomfru Karen ville nødig have ham og brylluppet blev trukket ud.⁹ Karens farbror, Mogens Gyldenstjerne talte Jørgen Marsvins sag. I 1562 skrev han til

Karens mor, Helvig Gøye: *"mærker jeg og, at den gode Mand vilde gerne have hende hjem, som tilbørligt er. At det nu forlænges for ham, der kan intet godt komme af... Jørgen Marsvin er en fin, forsøgt Karl, har en naadig herre og Konge og har ved Gud og noget selv, en god Sædegaard i Skaane og en udi Fyn"*.¹⁰

Men svigerrmoderen var ikke begejstret og hun var imod forbindelsen og svarede tilbage, at datteren: *"er saa god som han"*.¹¹

Gift blev de endeligt. Den 27. maj 1565 kunne Jørgen Marsvin hjemføre sin brud. Om ægteskabet blev lykkeligt ved vi ikke. Men det er dog alligevel påfaldende, at der på byggetavlens indskrift over indgangsportalen kun nævnes Jørgen Marsvin. Det var ellers skik og brug, at nævne hustruens navn.¹²

Byggetavle over døren til trappetårnet med byggeindskrift mellem Marsvinernes og Gyldenstiernes våben. Foto: Maria Groth Rasmussen, Lokalhistorisk arkiv Fraugde og omegn.

Hollufgaard

I 1570'erne påbegyndte Jørgen Marsvin opførelsen af den borggårdsbygning, vi i dag kender som Hollufgaard. Huset fik to etager men ingen kælder. Sandsynligvis var der på 2. etage en stor dansesal og muligvis nogle mindre rum. Karakteristisk for Hollufgaard er bygningens hjørnetårne, der vender ind mod gården. Eneste adgang til bygningen var det midterste trappetårn, hvor den førømtalte byggestenen er placeret mellem Marsvinernes og Gyldenstiernes våben. Tårnene har med den placering, ikke været tænkt som en del af bygningens forsvarsværk. Tårnene har altså tjent et mere æstetisk formål og det er kun Hollufgaards placering i sø og sump, omgivet af voldgrav, godt isoleret fra omverdenen,

der har haft et forsvarsmæssigt sigte. Ud over de tre tårne mod husets gårdside var der på sydsiden små hængetårne, dekorative gavle og karnapagtige udbygninger. De eksisterer ikke længere. Jørgen Marsvin selv, fik kun fire år til at nyde kronen på det værk, som hans farfar satte i gang da han gjorde den daværende ejendom, som kaldtes Hollufgaard til en hovedgård.¹³

Kongens svigermor til venstre hånd!

Jørgen Marsvin og Karen Gyldenstjerne fik 10 børn; syv døtre og tre sønner. Af de 10 bør nævnes datteren, Ellen Marsvin, (1572-1649) der senere blev svigermor til Christian 4 (1577-1648). Hun var mor til

Ellen Marsvin, Christian d. 4.s svigermor. Øverst til højre ses Marsvinernes våben. Foto: Wikimedia Commons

Kirsten Munk (1598-1658) der var kongens 2. hustru til venstre hånd, det vil sige, et ægteskab hvor kone og børn i ægteskabet ikke kunne arve kongen, men hvor kongen samtidigt kunne indgå et politisk fornuftsægteskab. Kongen havde med andre ord to koner på samme tid! Kongen beundrede Ellen Marsvins økonomiske evner og hun fik bl.a. ansvar for opdragelsen af parrets børn. Selv da kongen og Kirsten Munk i 1630 blev skilt, forblev forholdet til Ellen Marsvin godt; hun arrangerede ligefrem forholdet mellem kongen og hans nye elskerinde, Kirsten Munks kammerpige, Vibeke Kruse.¹⁴

Peder Marsvin

Ellens lillebror Peder Marsvin (1578-1614) overtog efter faderens død i 1581,

Hollufgaard. I 1608 ægtede han den 17-årige Mette Axelsdatter Brahe (1590-1622). Parret fik fire børn: Jørgen der overtog Aunbjerg (som var bragt ind i familien via hans mor), Erik og Otte der begge døde som børn samt datteren Karen. I 1611 brød Kalmarkrigen ud, da Christian 4. erklærede krig mod Sverige. Peder Marsvin indkaldtes til krigstjeneste under den fynske fane. Krigen sluttede i 1613 og vi må formode at Peder for en kort stund vendte hjem til familien på Hollufgaard. Vi ved det ikke med sikkerhed, for kildematerialet åbenbarer ikke meget herom. Men vi ved, at Peder døde i Flensborg i 1614. Hvorfor han opholdt sig så langt hjemmefra vides ikke. Han blev angiveligt begravet i Fraugde Kloster (?).¹⁵ Der er delte meninger om hvorvidt der har ligget et kloster i Fraugde. På Fraugdegårds marker ud mod Tving ligger Munkehuset. Her ligger der en forhøjning i overfladen på cirka 35 gange 35 meter, hvor pløjejorden er rød af munkesten. I jorden findes den dag i dag, hele munkesten, og jorden er meget rød af knuste teglsten. I folkemunde har det heddet sig, at der har ligget et munkekloster, hvilket navnet Munkehuset også indikerer, ligesom det at Peder i kilderne angives begravet i Fraugde Kloster, indikerer dette. Man mener ligeledes at bygningsdele på Fraugdegaard stammer fra genbrukt materiale fra klosteret. I 1440, på Aasum Herreds Ting, nævnes en klostergård i Fraugde men om det blot betyder at der har ligget en bygning i Fraugde som har hørt under et kloster i Odense, er uvist.¹⁶

Peders hustru, Mette rejste et imponerende gravmæle, et såkaldt epitafium i Fraugde Kirkes nordre korsarm for Peder og deres to sønner Erik og Otte. Det

Til venstre: Epitafium for Peder, Erik og Otte Marsvin samt Mette Brahe. Til højre: De marsvinske kisteplader. Både epitafiet og kistepladerne kan stadig ses i Fraugde kirke den dag i dag.. Foto: Maria Groth Rasmussen, Lokalhistorisk arkiv Fraugde og Omegn.

smukke sandstensepitafium i renæssancestil blev opsat i 1620, året efter at hun havde mistet sønnen Erik. Peder Marsvins anevåbner pryder den venstre side og Mette Brahes den højre. Efter Peders død overtog Mette ejerskabet af Hollufgaard. Men heller ikke Mette blev gammel. Hun døde allerede to år efter, i 1622, i en alder af kun 32 år.¹⁷

Epitafiet kan stadig ses i Fraugde kirke den dag i dag. Familiens kister derimod (dengang var det ikke ualmindeligt, at adelige indrettede et privat gravkapel i et hjørne af kirken) fik en anderledes krank skæbne. I 1797 lod den daværende ejer af Fraugdegaard, admiral Frederik Christian Kaas (1725-1803), kisterne med Marsvinerne nedsætte i krypten under gravkapellet, da han selv ville gøre plads til egen begravelse. Om det har

været frygten for senere, at lide samme skæbne, at blive flyttet fra kapellet til krypten, eller blot forfængelighed, står hen i det uvisse - men i hvert fald ligger han og hans hustru i to enorme sandstens-sarkofager! Dem flytter man ikke lige! Og det kunne meget vel have været tilfældet, for omkring 1830 var der kommet ny ejer af Fraugdegaard og Fraugde kirke, ritmester Ali Sehested (1790-1850). Han lod Marsvinernes kister føre op af krypten - for at han og familien selv kunne få plads i kirken. Marsvinernes jordiske rester (knogler) blev nedgravet nord for Fraugde kirke. Kisterne blev bragt til Fraugdegaard, hvor ritmesteren efter signede gjorde brug af dem ved istandsættelse af en hestestald.¹⁸

Hollufgård set fra bagsiden. Foto: Odense Bys Museer.

Sidste Marsvin på Hollufgaard

Efter Mette Brahes død i 1622 overgik ejerskabet af Hollufgaard til den otteårige datter Karen Pedersdatter Marsvin (1614-1649). Hendes bror Jørgen Marsvin (død 1671) fik Aunbjerg og dermed var Marsvinernes æra på Hollufgaard ved at være slut. Karen giftede sig i 1635 med Erik Pors (død 1636) og derefter fik Hollufgaard skiftende ejere af kortere eller længere varighed. Men ingen af disse ejere havde en så ubrudt kæde fra generation til generation, som Marsvinerne, som altså var den slægt der satte det største aftryk på den bygning vi i dag stadig kan beundre, når vi gæster den åbne park på Hollufgaard. Det er derfor helt umuligt at sige Hollufgaard, uden i samme sætning, at sige *Marsvin...De smukke Marsviner!*

Litteratur

Berstrand, Hans Erik: Fra Fraugde Sogn, Odense, 1925.

Burmeister, David og Jürgensen, Martin Wangsgaard: Danmarks kirker: Odense Amt 33-34: Kirkerne i Seden, Åsum, Fraugde, Tornbjerg, Allerup, Nationalmuseet 2016

Dalsgaard, Ellen: Fraugde kirkes historie. Fraugde menighedsråd, 1984.

Roussell, Aage (red.): Danske Slotte og Herregårde, bd. 7, København 1965.

Thiset, A og Hiort-Lorenzen, H.R.: Danmarks Adels Aarvog 1904. København 1903

Thrane, Henrik et. al. Odense bys historie: Fra boplads til bispeby. Odense til 1559. bd. 1, Odense universitetsforlag, 1982.

Web kilder

Center for Herregårdsforskning, URL:
<http://www.danskeherregaarde.dk/nutid/lindved>

Fraugdegård, URL:
<http://www.fraugdegaard.dk/historien/>

Kongernes Samling, Rosenborg, URL:
<http://www.kongernessamling.dk/rosenborg/person/vibeke-kruse/>

Om Hollufgård på Wikipedia. URL:
<http://www.da.wikipedia.org/wiki/Hollufgård>

Om Ellen Marsvin: Wikimwdia Commons, URL:
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ellen_Marsvin.jpg

Nationalmuseets samlinger, URL:
<https://samlinger.natmus.dk/DMR/asset/20425>

Historisk Atlas, URL: <https://historiskatlas.dk@55.3553040,10.4394080,16z>

Noter:

- ¹ Roussell, s. 213.
- ² Thiset, s. 274-275.
- ³ Om Hollufgård på Wikipedia. URL: <http://www.da.wikipedia.org/wiki/Hollufgård> Web. 28.08.2020
- ⁴ Berstrand, s. 100.
- ⁵ Thiset, s. 275-276, Roussell s. 213.
- ⁶ Thrane s. 344. Dansk Center for Herregårdsforskning, URL: <http://www.danskeherregaarde.dk/nutid/lindved> Web. 28.08.2020
- ⁷ Thiset, s. 277.
- ⁸ Berstrand, s. 101.
- ⁹ Thiset, s. 277.
- ¹⁰ Roussell, s. 214.
- ¹¹ Roussell, s. 214.
- ¹² Roussell, s. 219.
- ¹³ Roussell, s. 211-226
- ¹⁴ Kongernes Samling, Rosenborg, URL: <http://www.kongernessamling.dk/rosenborg/person/vibeke-kruse/> Web. 28.08.2020
- ¹⁵ Thiset, s. 279.
- ¹⁶ Fraugdegård, URL: <http://www.fraugdegaard.dk/historien/> Web. 28.08.2020. Dalsgaard, s. 21-22.
- ¹⁷ Thiset, s. 279. Roussell, s. 220. Burmeister, s. 226-228.
- ¹⁸ Berstrand, s. 25-28

Vi er en klub som lige er flyttet ud i jeres bydel Fraugde.

Vi har fungeret som klub siden 2001.

Vi kunne derfor godt tænke os om der var nogen der havde lyst til at spille
kegle eller carambole billard sammen med os.

Adresse: Stat ene vej 18 Fraugde Fritidshus.

Indgang kælderens bag ved Fritidshusets ved P-Pladsen.

Alle er velkommen til at kigge ind.

Åbningstider.

Mandag. Kl. 19,00 - 22,00

Torsdag. Kl. 13,00 - 17,00 og 19,00 - 22,00

Kontakt; Preben Bang på Tlf. 21 27 44 30

Eller mail: prebenbang@yahoo.dk

Vi håber at se mange nye ansigter.

Fyns MTB og Race Service

- specialist i reparation af MTB og racer cykler

Tilbyder:

- Serviceeftersyn af din cykel
- Alle cykelreparationer
- Kurser og undervisning i MTB
- Serviceaftale målrettet skolers cykelpark

Kontakt:

Fyns MTB og Race Service

Østagervej 1, 5220 Odense SØ

Tlf. 61300550

Mail: ejby79@hotmail.com

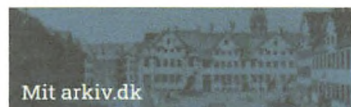
Følg Fyns MTB og Race Service på Facebook

arkivdk *Historier* Log ind

Nyopgravede kartofler sorteres ca. 1930

Navn, sted, begivenhed, årtal Udvidet søgning

Guides

Vidste du, at du kan søge i arkivets samlinger på www.arkiv.dk

Kontakt os, hvis du har lyst til at være frivillig hos os og være med til at ordne og registrere arkivets samlinger så endnu mere bliver søgbart på arkiv.dk.

Allerup Kirke

Af Anne Sofie Bork-Jensen

På Allerup Bygade, som er en del af Fraugde Allerup Davinde Pastorat, finder man Allerup Kirke. Allerup kirke er en helt almindelig dansk kirke, men som så mange andre kirker, rummer den mange historier, myter og finurlige fortællinger.

Kirkens historie

Man mener, at Allerup Kirke stammer fra begyndelsen af 1300-tallet. Det baseres på fundet af de første afladsbreve med relation til kirken fra 1307-1308, som sandsynligvis blev brugt til indsamling af midler til kirkens opførelse.¹

Siden reformationen ejedes kirken af forskellige herremænd, men overgik i 1909 til selveje.

Kirken betegnes som værende en senromansk-ungotisk bygning. Før den nuværende kirke har der stået en kirke i romansk stil - en stil som blev benyttet i de første århundreder af 1000-tallet. Den gamle kirke menes at være bygget primært af teglsten, og noget af materialet derfra er genbrugt i soklen til den nuværende kirke.²

Kirkens våbenhus blev bygget til kirken i middelalderen. Denne særlige form for indgang, som der findes på mange ældre

Allerup Kirke. Foto: Anne Sofie Bork-Jensen, Lokalhistoriske Arkiv for Fraugde og omegn.

kirker, blev typisk først bygget på i 13- og 1400-tallet, som det også er tilfældet for Allerup Kirke. Det er en udbredt myte, at våbenhuset blev brugt som opbevaring til de mandlige kirkegængeres våben. Den myte punkteres dog af nyere forskning, der peger på, at de fleste våbenhuse er bygget langt senere end kirkernes hovedbygning og tilmed ofte er placeret i kvindesiden. Desuden var middelalderen ikke så voldelig en tid, som mange ellers tror, og det var ikke almindeligt at mændene gik rundt med tunge slagvåben på sig.³

I Allerup Kirkes tilfælde blev våbenhuset i midten af 1800-tallet omdannet til ligkapel, hvorved der blev lavet visse ændringer på den oprindelige tilbygning, eksempelvis en bredere indgangsdør.⁴

Siden senmiddelalderen er der ikke lavet

store ændringer i kirkens udseende, udover eksempelvis blændede vinduer. Dog har kirken gennemgået en hovedindsættelse i 1831 og igen i 1981. Ved den seneste renovering blev kirken undersøgt for skader, tårnets facader blev delvist skalmuret, kamtakkerne på kirkens gavle blev fornyet, kirkens gulve lagt om og kobbertaget på skib og kor blev udskiftet.

⁵

Kirkens inventar

Alterbord

Den ældste inventargenstand i Allerup Kirke er det murede alterbord, der stammer fra 1300-tallet. Alterklædet er dog af noget nyere dato, nemlig fra 1984.

Kirkerummet med korbue, alter og prædikestol. Foto: Anne Sofie Bork-Jensen, Lokalhistoriske Arkiv for Fraugde og omegn.

Våbenskjold fra prædikestolen.

Foto: Anne Sofie Bork-Jensen, Lokalhistoriske Arkiv for Fraugde og omegn.

Prædikestol

Prædikestolen er fra 1570'erne og er prydet med våbener fra Brockenhuus og muligvis fra slægten Skram. Slægten Brockenhuus ejede den nærliggende herregård Vollerslev. Det andet våbenskjold har ikke kunnet identificeres med sikkerhed, men menes altså at tilhøre slægten Skram. Det menes, at våbenskjoldene i det tilfælde kan henvise til ægteparret Laurids Brockenhuus (1552-1604) og Karen Skram (1544-1625), selvom man ikke er helt klar over, hvilken forbindelse de to har til Allerup Kirke.

Kirkeklokken

Kirkens klokke er fra 1504. Den hører til en gruppe af primært fynske klokker fra begyndelsen af 1500-tallet, der er støbt af

samme mester. De andre klokker i denne gruppe hører til henholdsvis Rynkeby, Espe, Stenstrup og Herrested. Tegnet på, at klokkerne kommer fra samme sted, ses i deres sigiller og støbemærker.

Rundt om klokens hals ses minuskelindskriften "help IHS ok Maria erce ancela do(mi)ni m diiii" (Hjælp Jesus og Maria. Se (jeg er) Herrens tjenerinde, mig ske efter dit ord, anno 1504)⁶

Døbefont

Kirkens nuværende døbefont stammer fra omkring år 1850. Oprindeligt havde kirken en anden - romansk - døbefont, som sandsynligvis har været fra starten

Døbefonten fra ca. 1850. På væggen i baggrunden ses ligsten fra 1600-tallet. Yderligere ses et senmiddelalderligt vægskab. Foto: Anne Sofie Bork-Jensen, Lokalhistoriske Arkiv for Fraugde og omegn.

Altertavlen fra ca. 1525. Til højre for altertavlen ses det middelalderlige indvielses-kors, som viser stedet hvor bispem stænkede vievand under indvielsen af kirken. Foto: Anne Sofie Bork-Jensen, Lokalhitoriske Arkiv for Fraugde og omegn.

af 1000-tallet. Det vides, at den gamle døbefont var at finde i kirken i 1596, men på et ukendt tidspunkt blev den fjernet fra kirken og i 1800-tallet brugt som fodertrug på en lokal gård. I 1897 blev fonten afrenset og givet tilbage til kirken, der i 1920 skænkede den til Nørre Søby Kirke. Allerup Kirke benyttede på det tidspunkt sandsynligvis den nyere døbefont fra midten af 1800-tallet.⁷

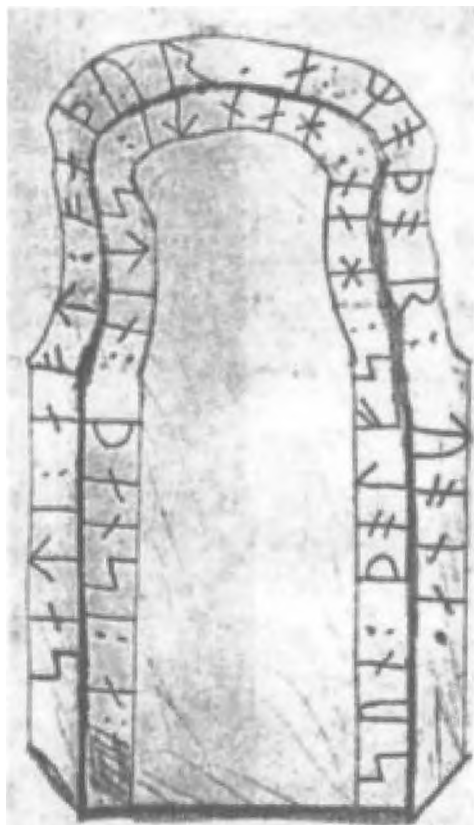
Altertavlen

Altertavlen i Allerup Kirke er fra omkring år 1525. Den er udført med mange små detaljer og viser et korsfæstelsesmotiv. I midtertavlen ses Jesus på korset og ved siden af ham to korsfæstede røvere. Ved

korsets fod ser man blandt andet Maria Magdalene. I forgrundens venstre side er Maria afbilledet, der støttes af Johannes og kvinderne fra Galilæa. I højre side ses Pontius Pilatus til hest.

På begge sider af midtertavlen er to fløje, der hver er opdelt i to felter. I hvert felt sidder tre apostle, der er afbilledet med deres attributter i den ene hånd og en bog i den anden. Alle figurerne har nogle meget tydelige ansigtstræk. Under hvert felt er apostlenes navne anført.

Altertavlen er blevet restaureret og lavet om flere gange. Tilbage i 1631 blev tavlen anset for meget gammel og forfalden, og kirken ønskede sig en ny.

Jon Skonvigs tegning fra ca. 1627 af den forsvundne runesten. Kilde: Nationalmuseet, Danske runeindskrifter, <http://runer.ku.dk/VisGenstand.aspx>

I 1898 gennemgik tavlen en stor restaurering. Opstillingen af de 12 apostle blev ændret væsentligt i forhold til den oprindelige.

I 1981-82 gennemgik altertavlen endnu en restaurering. Det omfattede blandt andet rensning, retouchering og snedkermæssig istandsættelse.

Det vides ikke med sikkerhed, hvor altertavlen stammer fra. Ud fra den kunstneriske stil mener nogle, at tavlen er fra et lokalt værksted, mens andre tror, at tavlen stammer fra Nordtyskland. Det baseres blandt andet på, at det ser ud

til, at tavlen blev leveret færdig til kirken, men ikke passede til målene, og derfor måtte skæres til.⁸

Den forsvundne runesten

En af de interessante fortællinger, der knytter sig til Allerup Kirke, handler om en forsvunden runesten.

Omkring år 1627 kom den norske tegner Jon Skonvig til Allerup. Skonvig rejste rundt i Danmark for at beskrive og tegne runesten, hvis placeringer var blevet indberettet til staten efter anmodning fra forsker Ole Worm om oplysninger om "antikviteter", der fandtes rundt om i landet.

Skonvig konstaterede, at runestenen var indmuret i kirkens væg, sandsynligvis i kirkens vestmur, og at den havde været der, så længe nogen kunne huske. Skonvig angav, at stenen var ca. 76 cm høj, ca. 31 cm bred og ca. 15 cm tyk.⁹

Han lavede en tegning af den, og ud fra den menes det, at der har været en inskription langs kanten, der lød: »... sun, Þölf's, hann hændi stēn Þannsi ā... ... satti æft fadur [o]k mödur Tonnu« (Tholfs søn, han tog denne sten i ... (og) satte den efter (sin) fader og (sin) moder Tonne(?)).¹⁰

Ud fra en sproglig vurdering mener man, at stenen stammer fra tiden mellem år 1025 og 1100. Meget tyder på, at runestenen blev muret ind i kirken ved dens opførelse eller ved en af de tidlige renoveringer. Stenen anses som tabt, men den er muligvis stadig en del af Allerup Kirkes mure - godt gemt under sten og kalk.

Litteratur

Allerup Kirke. Danmarks Kirker, Odense Amt. IX, hefte 28 (2015), s. 3613 – 3652. Nationalmuseet. <http://danmarkskirker.natmus.dk/odense/allerup-kirke/>

Henriksen, Mogens Bo , *Runestenen fra Allerup*. Dalum Hjalles Avis. Tirsdag den 25. september 2018, s. 16. <https://e-pages.dk/dalumphjallesavis/451/16> Web 21.08.2020.

Jensen, Linda Corfitz, *Sandt eller falsk? Historiker afliver tre myter om middelalderkirken*. Kristelig Dagblad 6. november 2019, s. 2. <https://www.kristeligt-dagblad.dk/danmark/historiker-vil-aflive-tre-misforstaaelser-om-middelalderkirken-forkerte-opfattelser-af> Web 21.08.2020.

Agertoft, Rasmus, *Våbenhuset og andre myter*. Kristelig Dagblad, 9. juli 2013 , s. 4. <https://www.kristeligt-dagblad.dk/kirke-tro/vaebenhuset-og-andre-myter> Web 21.08.2020.

Noter

- ¹ Allerup Kirke, 2015, s. 3613.
- ² Allerup Kirke, 2015, s. 3615.
- ³ Linda Corfitz Jensen. Rasmus Agertoft.
- ⁴ Allerup Kirke, 2015, s. 3623.
- ⁵ Allerup Kirke, 2015, s. 3624.
- ⁶ Allerup Kirke, 2015, s. 3642-3643.
- ⁷ Allerup Kirke, 2015, s. 3635-3636.
- ⁸ Allerup Kirke, 2015, s. 3632-3634.
- ⁹ Mogens Bo Henriksen.
- ¹⁰ Allerup Kirke, 2015, s. 3646.

Donation fra Facebook

I april 2020 modtog arkivet 39.292 kr fra Facebook's Community Action Grants.

Denne donation gør det muligt for os at indkøbe nyt udstyr til arkivet, så vi yderligere kan styrke digitaliseringen af vores lokalhistorie. Vi kan nu sikre det fortsatte arbejde med at forbinde mennesker i fortid og nu-tid.

Denne donation gør en enorm forskel for et lokalarkivet drevet af frivillige ildsjæle.

Af ❤️ tak til

Facebook Odense Data Center Community Action Grants.

FRAUGDE ALLERUP DAVINDE
EN DEL AF FOLKEKIRKEN

I kirkerne fejrer vi gudstjenester og sætter rammerne om mærkedagene i vores liv - dåb, konfirmation, bryllup og begravelse. Men Fraugde og Allerup kirker tilbyder derudover en bred vifte af aktiviteter for store og små.

- Babysalmesang
- Ro til tro
- Foredrag og koncerter
- Fyraftensgudstjenester
- Strikkeklub
- Børneklubben KingoKlub
- Filmklub
- Morgensang
- KingoKor for alle der elsker at synge
- Minikonfirmandundervisning for 3. klasse
- Sommerøde i Allerup præstegårdshave

Du er altid velkommen til at kontakte dit lokale menighedsråd.

Fraugde: Formand for Fraugde menighedsråd, Thyge Torjusen:
torjusen@youmail.dk

Allerup: Formand for Allerup menighedsråd, Erik Toftegaard:
eriktoftegaard@mail.dk

Davinde: Formand for Davinde menighedsråd, Ole Thestrup Hansen:
oleth14@gmail.com

HUSK: Du er altid velkommen til at kontakte en præst, hvis du har brug for en snak. Intet er for voldsomt, intet er for småt.

KÆRBYGÅRD

– Fyns Møbelsnedkeri –

Brugsen i Birkum

af forhv. brugsuddeler Aage Hansen og Estrid Christiansen

Historien bag brugsforeningerne

På landet havde man i det store hele været selvforsynende men ting som kaffe, te, stof, service, gryder, kul, petroleum m.v., var man nødt til at købe. Alt dette kunne man få hos købmændene, men landkøbmændenes udvalg var, på grund af købstædernes rettigheder, begrænset og prisniveauet højt, deraf den voksende interesse for forbrugsforeninger, hvor priserne var rimelige og hvor man fik del i et evt. overskud.

Ideen bag ”brugsbevægelsen” var, at man via sit medlemskab af foreningen kunne købe sine fornødenheder til en billigere pris end hos købmanden og desuden få del i overskuddet med udbetaling af en vis procentdel i dividende af sine køb. Principper, der blev fulgt af de kommende andelsforetagender som mejerier, slagterier osv.

Den første levedygtige brugsforening i Danmark blev oprettet i Thisted i 1866 med pastor Sonne som primus motor. Der havde inden da været forsøg med forbrugsforeninger i København, men disse foreninger gik i sig selv igen. Den første forening i Thisted var en ”arbejderforening” for den lille provinsbys arbejdere. De fleste af de brugser, som i de følgende år blev oprettet ud over hele Danmark efter modellen fra Thisted, blev hovedsageligt oprettet på landet.

På Sonnes tid var der ca. 150 brugser i Danmark. Idéen bredte sig. I 1919 var der 87 bybrugser og 1731 landbrugser, i antal næsten lige så mange som kirker. Næsten hver lille flække havde sin ”brugs”.

I artiklen

Estrids morforældre:

Morfar: Kristian Kristensen, (f. 1877 - d. 1963)

Mormor: Marie Kristensen, f. Mortensen, (f. 1880 - d. 1969)

Estrids forældre:

Far: Aage Hansen, (f. 1910 - d. 1997)

Mor: Ellen Margrethe Jensine Hansen, f. Kristensen, (f. 1909 - d. 2002)

Brugsen i Birkum

I slutningen af 1800-tallet opstod der også i Birkum interesse, behov og mulighed for at oprette en brugsforening. I 1899 blev der indkaldt til stiftende generalforsamling, som blev afholdt den 10. marts 1899 på Birkum Mejeri angående oprettelse af Birkum Brugsforening. Det blev vedtaget, at oprettelsen skulle være bindende, når der var indmeldt 50 medlemmer. Birkum Brugsforening var en realitet.

I brugsforeningerne måtte salget kun foregå til foreningens medlemmer. For at kunne handle med ikke-medlemmer skulle man have næringsbrev ligesom købmændene. Det fik mange af brugserne, da konkurrencen blev øget ved storcentrenes opståen i midten af tresserne. Birkum Brugsforening fik næringsbrev i 1961.

At være kommis i Birkum Brugs

Aage Hansen fortæller

Jeg kom til Birkum som kommis den 1.

Bindingsværkshuset er den første brugs i Birkum fra 1899, bagved med de store butiksvinduer ud mod gaden ses den nye brugs fra 1901. Foto: Lokalhistorisk Arkiv for Fraugde og omegn.

november 1933 efter, at jeg havde været på Andelsskolen i Middelfart og før det haft flere pladser: i Nr. Esterbølle, Særslev, Ejlbj og Vibj Jylland.

Da jeg kom til Birkum, var den gamle butik ikke ret stor. Jeg vil tro ca. 50 kvadratmeter. Den var grønmalet og med mange små rum i reolerne. Det var på sin vis praktisk, idet det var lettere at stable varerne i de små rum.

Som kommis i Birkum fik jeg 80 kr. om måneden plus kost og logi. Det var en dejlig tid, selvom arbejdstiden var lang. Vi begyndte kl. 6 om morgenen og handlede de fire første dage i ugen til kl. 18, fredag til kl. 20 og lørdag til kl. 21. Efter lukketid lørdag aften skulle der gøres rent, vaskes gulve, bones diske og de to messingvægte, samt alle messinglodderne skulle pudses. Til bunden af vægtene skulle der klippes

runde stykker papir, hver gang de var blevet pudset. Klokken kunne godt blive elleve, halvtolv før vi selv kunne blive "lørdagsvasket" og komme i seng. Om foråret blev der gjort hovedrent i butikken og på lageret. Gulvet i butikken blev ferniseret. Der var ikke noget, der hed sommerferie dengang, men jeg tror, at vi alligevel var tilfredse - folk havde ikke så travlt.

Varerne var ikke så dyre. Jeg husker, f.eks. at et par sorte herresko kostede 9,85 kr. Vi havde dem i øvrigt i butikken. En kittel kunne vi også få for under en tier. Det var jo et helt andet sortiment, vi havde dengang. Vi havde f.eks. metervarer, lagenlærred, bomuldstøj osv. samt arbejdstøj, skjorter, slips og meget andet. Jeg husker tydeligt, at Dutea (Dorthea) Andersen, bondekone fra Labriksgyden, en gang kom og skulle have lærred til 6 skjorter - det var sjovt at sælge i så store

Brugsuddeler Kristian Kristensen og hustru Marie f. Mortensen og deres tre børn. Fra venstre Sigurd, Ellen og Rigmor ca. 1926. Foto: Lokalhistorisk Arkiv for Fraugde og omegn.

portioner. Jeg kan også huske, at gamle Hans Jensen (Oluf Jensens far) kom og købte 1 pund brystsukker af de billigste – de kostede 45 ører.

Sådanne ting som frugt og grøntsager førte vi ikke dengang, appelsiner havde vi kun til jul. Alting var i løs vægt, eddike, sprit, petroleum og meget andet.

Under krigen fik vi tørv i hele vognladninger til Højby Station. Der kunne jeg så blive sendt op og veje ud. Folk kom kørende med hest og vogn og fik læsset tørv. Det var hårdt arbejde.

Det første ton eller mere fra togvognen måtte jeg læsse med hænderne, indtil der blev så megen plads, at jeg kunne bruge en greb eller skovl. Udvejningen foregik på den måde, at jeg havde en tørvekurv og en decimalvægt, hvormed jeg vejede tørvene kurv for kurv før de blev hældt ned i hestevognen. Jeg måtte holde nøje

rede på antallet af kurvfulde tørv, som en kunde fik. Hvor kunne jeg blive beskidt, træt og få vabler på sådan en dag, men det var jo glemt, når jeg først var kommet hjem og blev vasket.

Jeg husker også, at vi vejede brændsel ud hjemme på lageret - kul, koks og brikket. Vi havde en speciel kulvægt, som vi skovlede op i og så tippede brændslet ned i sække - det kunne vi også blive godt sorte af. Jeg mindes Anders Andersen - han kom altid om formiddagen den dag, det var juleaften og skulle have fem hektoliter koks. Det var vi tit sure over, thi det var gerne den travleste dag i hele året. Jeg mener at kunne huske, at én hektoliter koks kostede 1,95 kr.

Vin havde vi ikke så meget af, vi solgte det kun ved festlige lejligheder. Tobak solgte vi mest til lange piber. Jeg mindes den gamle træskomand fra Allerup, han

Forbrugsforningernes forbillede

Selve inspirationen til de danske brugsforeninger kom fra Rochdale i England. Her blev forbrugerkooperativet Rochdale Society of Equitable Pioncers oprettet i 1844 af 28 håndværkere fra bomuldsindustrien. I foreningens butik kunne medlemmerne gøre deres indkøb til fordelagtige priser og få udbetalt et procentudbytte - dividende - af deres køb.

købte 10 pakker af gangen, det var noget, der hed Sort C. Vi havde også noget, der hed Obels Melange i pakker á 200 gr. Skrå havde vi i ringe med 200 gr., men også i pakker. Der var mandfolk til dengang!

Vi havde en stor jubilæumskakkelovn, der stod midt i butikken. Morfar, brugsuddeler Kristian Kristensen (red.), var mange gange ved at fyre os ud af butikken. Der blev alt for varmt.

Jeg mindes også, at bag skorstenen var nogle hylder, hvor der lå smergellærred m.v. Jeg husker endnu, hvor varmt og støvet, der kunne være. Det var mærkeligt, at der ikke gik ild i det. Ved siden af stod der et vandfad, som vi brugte, når vi vaskede hænder. Tæt på fadet havde vi en tromle Karbid med ca. 40 kg i. Jeg fatter ikke, at morfar turde lade den stå der. Hvis vi var kommet til at vælte vandfadet ned over den, kunne hele butikken være sprunget i luften. Karbid udvikler gas, når det kommer i forbindelse med vand. Gassen kan være sprængfarlig.

Vi havde sirup i en stor tønde, ca. 300 kg. Den lå ude på lageret. Der var kun boret eet hul i tøndens, hvori vi havde en træpind, som vi trak ud, når vi skulle tappe sirup. Under tøndens stod en

sirupskande, som vi tappede i. Om vinteren, når det var koldt, var siruppen tyktflydende, så det kunne tage lang tid før, kanden var fuld. Så lod vi bare kanden stå og måtte holde øje med at den ikke løb over. Men det kunne jo ske, at vi kom for sent, så var den løbet over. Det skete selvfølgelig også for mig, og det var ikke så godt, for der måtte helst ikke gå noget til spilde, det var jo svind.

Morfar, brugsuddeler Kristian Kristensen (red.), sagde til mig: *Du skal gå med pinden i hånden, så glemmer du den ikke.* Men så var det engang, at det var ham, der tappede sirup, og han stod inde i butikken med pinden i hånden og diskuterede politik med Peder Christian fra Tving. Jeg så godt, at kanden var ved at være fuld, men jeg sagde ikke noget, ønskede bare, at den løb over. Det var jo nok lidt ondskabsfuldt, men han havde jo selv sagt, at vi glemte den ikke, når bare man holdt pinden i hånden. Men så skete det, at siruppen løb hen ad gulvet, og så sagde jeg til ham: *glemmer du ikke siruppen!* Jeg kan se ham endnu, han sprang højt i vejret og sagde: *Så for smeden!* Han snakkede aldrig mere om pinden, men jeg tror også, at vi begge lærte at være opmærksomme, når vi tappede sirup.

Der er også noget andet, jeg mindes. Det var en gammel træskomand i Kohaven. Han købte altid 2 pund kaffe ad gangen, og så købte han meget af citrondråber, som vi havde i løs vægt. Han kom hver gang med 5-6 små glas, som vi fyldte op.

Der er også en anden person, jeg husker tydeligt. Det var Martinus i Kohaven. Han havde så tit i sin bukselomme æbler, som han gav mig. De kunne være helt varme. Jeg syntes, det var lidt uappetitligt, så jeg lagde altid æblerne over på bagdisken. Men han gav mig

Brugsuddeler i Birkum Kristian Kristensen og Marie f. Mortensen i æresporten ved deres sølvbryllup den 1. februar 1933. Foto: Lokalhistorisk Arkiv for Fraugde og omegn.

æblerne i en god mening.

Jeg tænker også på en, vi kaldte Høje Mads. Han var lidt af en sladrehanke. Hans omkvæd var altid: "Det siger, de da".

I den gamle butik havde vi en masse ting, der hang på kroge under loftet som kedler, kasseroller, petroleumslygter, træsko, tøjsko, sivsko, næsten alt, hvad der kunne hænges op. I kælderen havde vi øl og sodavand, vin og meget andet. Vi havde hele klipfisk, som vi skar stykker ud af. Det kunne godt være et problem, for det tynde halsstykke var der ingen, der ville have. Ost havde vi også i kælderen. Der var nogle store runde oste, og nogle firkantede som vi kaldte taffelost, som vejede ca. 2 kg. Det var mest 10 og 20 % oste. Folk skulle helst smage på osten, inden de købte.

Strandsand handlede vi også med, det blev solgt i skæppevis. Vi havde et skæppe-mål af træ, som vi brugte, men det gik desværre i stykker. Så solgte vi sandet i skovlevis. Jeg mener, vi tog 15 ører pr skovlfuld. Her mindes jeg Chr. Hasmark, han var ungkarl. Han købte tit sand, som han brugte til at strø på gulvet. Han mente altid, at han fik for små skovlfulde. Men så var det engang, jeg gav ham så meget, at han næsten ikke kunne bære det. Herefter talte han aldrig mere om, at han fik for lidt.

Giftermål og brugsuddeler

Aage Hansen fortæller

Vi havde godt nok en lang arbejdsdag, men det hele var ikke nær så forjaget dengang, f.eks. kunne Morfar godt sidde og læse i avisen i arbejdstiden eller gå ud

i haven. Jeg kan se ham endnu, når han gik frem og tilbage og så på sine blomster.

Tiden gik, og jeg blev glad for den ene af Brugsmandens piger, Ellen Margrethe Jensine Kristensen (red.), og fik derved prinsessen og det halve kongerige. Morfar byggede et hus i 1936-1937 til os. Vi blev gift den 7. august 1937. Jeg var kommis i endnu 8 år, hvorefter jeg overtog pladsen som uddeler efter Morfar. 15. august 1945 byttede vi bolig. Morfar og Mormor flyttede hen i villaen og vi flyttede ind i den gamle brugs og begyndte at regere der. Det blev til 29 gode år i Brugsen.

Det var en stor omvæltning at komme fra et hus med moderne bekvemmeligheder og hen i det gamle med WC i gården, men vi nød alligevel at være vores egen herre. Vi fik lavet et soveværelse på lagerloftet og to stuer lagt sammen, men først i 1947 fik vi indrettet badeværelse.

Jeg vil prøve at fortælle, hvordan det gik i Brugsen dengang. Vi havde stadig den gamle butik og lager langs med vejen. I lageret var der cementgulv og åben trappe til loftet, så der var koldt om vinteren. Vi begyndte med en kommis og en lærling som hjælpere. Alting var i løs vægt, så der var altid noget at veje af i ledige stunder. Sukker og mel havde vi altid vejet af på forhånd.

Næsten al handel foregik på kredit med kontrabog. Folk var mere trofaste over for deres brugs dengang. Når man var medlem af Brugsen handlede man kun der og ingen andre steder.

Besættelsen og rationering

Aage Hansen fortæller

Aage Hansen og Ellen Margrethe Jensine Kristensen på trætrappe fra butikken ned til gårdspladsen. Foto: Lokalhistorisk Arkiv for Fraugde og omegn.

Under og lige efter krigen var der mange varer, der var rationeret. De kunne kun fås på rationeringsmærker. Mærker for sukker og kaffe blev anvendt lige til 1953. Ægte sirup fik vi kun en lille portion af en gang imellem. Det måtte vi selv fordele. Det blev kun meget små portioner pr kunde. Ellers havde vi roesirup, som vi fik direkte fra sukkerkogeriet i jerntønder på 1000 kg eller trætønder på 300 kg. Når kunderne opdagede, at vi havde fået roesirup hjem, kom de med store transportspande og fik dem fyldt. Det var et frygteligt fedteri. Jeg husker et efterår, en fredag aften, vi havde fået en stor tønde ind på lageret. Den var utæt, så vi slæbte sirup med os over det hele, og til sidst gled jeg i det, jeg havde lige fået en ren hvid kittel på, så jeg så farlig ud.

Tobaksvarer var også rationerede. Vi fordelede begrænsede rationer efter, hvad folk havde købt før rationeringen. Det var meget svært, men vi gjorde vort bedste. Hver uge fik folk gennem en liste

at vide, hvor meget tobak, de kunne få. Mange syntes, de fik for lidt, hvad de nok også gjorde, og nogle fik alt for meget. Fordeling af snaps foregik efter nogenlunde samme læst. Selv gamle koner ville have cigaretter, og afholdsmænd ville have snaps. Man brugte det som byttevarer. Jeg tog min hat af for Niels Kjeldsen. Han røg som en skorsten før krigen, men da han ikke kunne få, hvad han plejede, holdt han helt op med at ryge, så havde vi hans ration mere at fordele.

Der er også en anden ting, jeg husker morfar for. Det var under krigen, alting blev rationeret. Vi havde en lang hyld ude på lageret, den fyldte han med 80 % sæbe, der var mange, mange dusin. Det solgte vi, men så blev det efterhånden 60 % sæbe. Han fyldte hylden og vi solgte al sæben. Så blev sæben 40 %. Det

samme skete igen. Jeg gik og var irriteret på al den 40 % sæbe og tænkte, at alt det skidt får vi aldrig solgt, men det gjorde vi. Jeg må indrømme, at Morfar var den klogeste. Han havde oplevet en krig før, så han vidste nok hvordan, det ville gå.

Slik fik vi heller ikke nok af, det måtte vi også rationere og fordele efter folks samlede køb i Brugsen med så og så mange gram pr 100 kr. Et år til jul var hele familien samlet for at hjælpe med at pakke rationerne. Det foregik på den måde, at vi stod på en lang række, hvor hver havde en slags slik at komme i posen, som vi i forvejen havde mærket med kundens navn. Vi havde i forvejen regnet ud, hvor mange stykker, der gik på 100 gram, og så talte hver op i posen af den slags slik, han eller hun stod for. Det var en ganske fornøjelig aften med hele familien.

Ved generalforsamling i Birkum Brugsforening blev det den 20. april 1911 vedtaget at brugsen skulle ombygges. Bindingsværkshuset blev revet ned og der blev opført en ny bolig som stod færdig til maling i april 1912. Foto: Lokalhistorisk Arkiv for Fraugde og omegn.

Birkum Brugs fra 1912 med uddelerboligen. Foto: Lokalhistorisk Arkiv for Fraugde og omegn.

Af kødvarer havde vi spegepølse, leverpostej i form, som vi skar af, samt røget spæk, flæskesnitter og cervelatpølse.

Om foråret sendte vi bestillingssedler ud på markfrø, som FDB ekspederede til hvert enkelt medlem, og som vi kørte ud. Før den tid fik Brugsen markfrø hjem i hele sække, som uddeleren vejede ud til de forskellige kunder.

Om sommeren solgte vi brændsel til vinterens forbrug. Først var det tørv, senere blev det formbrændsel, som vi fik i hele vognladninger, hvorfra fragtmanden kørte ud til hver enkelt kunde med større eller mindre partier. Efterhånden blev det koks og briketter.

Vi solgte også førhen en del høsalt. Dengang pressede man ikke høet, det blev sat løst op i stakke på marken. Hvorfor det blev saltet, når de kørte det ind, ved jeg ikke. Vi solgte også meget høstbindegarn. Dengang havde næsten enhver gård en

selvbinder. Garnet kom i sække med 6 nøgler i hver (ca 25 kg).

Indretningen før 1955

Estrid Christiansen fortæller

Brugsens facade lå lige op ad landevejen fra Odense, efterhånden blev der asfalteret helt ind til en flisegang, der var foran brugsen.

Den første brugs, jeg husker: Set fra vejen var facaden således: fra venstre mod højre:

Et udstillingsvindue til butikken, en trappe og indgang til butikken, et butiksvindue mere, derefter trappe og indgang og vinduer til lager, og mod vest trappe og indgang til privatboligen.

Trapperne var dobbeltrapper, man kunne gå op fra begge sider, lagertrappen var uden gelænder, så man lettere kunne læsse varer af.

Birkum Brugsforenings bestyrelse foran brugsen i anledning af foreningens 50 års jubilæum i 1949. Fra venstre: den tidl. brugsuddeler Kristian Kristensen, Johannes Christiansen, Peder Nielsen, Martin Sørensen, Rasmus "Skat", Alfred Rasmussen, Karl "Sygekasse" Andersen, Ole Møller Christensen, Andreas Bjerre, uddeler Aage Hansen. Foto: Lokalhistorisk Arkiv for Fraugde og omegn.

Butikken var gammel med grønmalet inventar og med et gammelt trægulv, der blev fejlet med savsmuld med olie i til at fange støvet. Det gamle kasseapparat var af mærket National.

Far var god til at "pynte" vinduer, og han var god til at skrive skilte. Mor hjalp med at pynte til jul, især vinduet med gave-ting. Brugsen havde en stor gammel nisse, lidt uhyggelig at se på.

Lageret var med cementgulv, her blev der "vejet af", sukker, salt m.m.. En bred cementtrappe førte ned til den gamle mørke kælder med bl.a. petroleumspumpen. En trappe førte op til lagerloftet, hvor "pigeværelset" lå.

Loftet var spændende og lager for finere og små ting, vaskepulver, kaffetilsætning m.m., Her var der nogle store bjælker, som man kunne lege hest på. Fra loftet kunne man komme ind på badeværelset, der hørte til privatboligen. Badeværelset havde terrazzo på både væg og gulv og siden af badekar. Fra badeværelset kom vi ind i mors og fars soveværelse og derfra ud på en lille repos, hvor der var adgang til mine brøders, Poul og Hennings, værelse og til mit værelse. Jeg var temmelig gammel før jeg flyttede fra fars og mors soveværelse. Poul og Henning havde værelse i den gamle "bestyrelsesstue" ud mod haven. Jeg fik værelse ud mod vejen.

På reposen var der et skab, hvori penge-skabet stod. Fra reposen var en trappe ned til den pæne gang. Under trappen var pulterrummet med den gamle reol til sko og støvsugeren. Fra gangen var døre til den store stue og til dagligstuen og en dør til lageret samt entredøren.

I den pæne stue kom vi ikke så tit. Ud mod vejen stod kakkelbordet med to lænestole, mod haven stod den pæne spise-stuegruppe. I den lille stue var en sofa-gruppe i grønt uopskåret mekka, og en spisestue, der matchede. Fra den lille stue var døre til den store stue og til køkkenet.

Køkkenet var egetræsmalet. Her var der et komfur, som var dækket med en terrazzoplade, hvorpå der stod en gasovn og 2-3 gasblus. Fyret stod i kælderen under køkkenet. Ved siden af komfuret var et lille rum, hvor der var lunt. Her stod morfars sivsko indtil katten engang "gjorde" i dem.

Fra køkkenet kom vi ud i telefonrummet, hvor der stod et bord som regnskabsfø-
ren, lille Karl, sad ved, når han var i Brugsen og arbejdede med sin lille sjove regnemaskine med pindene. Under bordet var trappen til kælderen, hvor det første rum var viktualierum. Det næste var fyrrum.

Der var et telefonrum. Verandaen var en træbygning, en slags grovkøkken, her stod det snavsede fodtøj. Der var en trappe fra verandaen ud til haven.

Fra butikken var der en dør med en udendørs trætrappe ned til gårdspladsen.

Haven var dejlig præget af, at morfars havde været uddeler før far. Haven var fuld af frugttræer. Græsplænen var kantet af røde mursten.

Gik vi fra hovedbygningen over gården

Estrid sammen med hendes brødre Poul og Henning. Foto: Stella Nova. Lokalhistorisk Arkiv for Fraugde og omegn

kom vi til kulhuset (pakhuset), hvor også lastbilen stod.

Langs væggene var der store båse til "ildebrændsel", der var kul, koks og formbrændsel. Til højre for porten var en kældernedgang til olie-kælderen hvor der var beholdere med smøreolie og andet stads.

Ovenover dette rum var cementrummet, hvor de kvadratiske papirsække med cement stod under tørre forhold. Der stod også hønsefoderet og sækkene med hønse-skaller fra Tornø.

På havesiden af denne bygning var der 3 grønne døre, bag den første var trappen til bræddeloftet. I gavlen mod gården var et vindue, hvorigennem man kunne få brædderne ned. I den anden ende af loftet var kommisværelset, et uisoleret væ-

relse over garagen med en lille kakkel-ovn, som slet ikke var stor nok til, at man kunne hold varmen. Jeg tror Poul P. var den sidste, der boede i værelset. Butikspersonalet spiste hos mor og far, derfor tilbragtes aftenerne også ofte i familiens skød i varmen.

Den næste dør var til "det lille hus". Den tredje til bryggerset, hvor mor vaskede og til kommissernes vaskerum med håndvask med koldt vand. Bryggerset blev også brugt til bad i sommerhalvåret. Vi havde jo ellers centralvarme, men for at spare blev der varmet vand i gruekedlen til bad. I denne bygning var også et redskabsrum til haveredskaber.

Gårdspladsen var indkørsel og vended-plads for bilerne.

Indretningen efter 1955

Estrid Christiansen fortæller

Den anden brugs, som jeg kan huske, er da brugsen blev ombygget i 1955.

Forbygningen og kulhuset blev forenet af en mellembygning, hvori stueetagen blev lager, der var en kælder, der blev brugt til øl, og andre varer. På loftet var der lager og opbevaring af "lånetøj" - porcelænen til udlån.

Det gamle lager blev lagt sammen med den gamle butik til en stor moderne butik, hvor man blev ekspederet. Der var disken til kolonial og tobak. Der var også en afdeling med isenkram. En afdeling med manufaktur, med glasdisk og reol med metervarer til forklæder og sommerkjoler. Der solgtes også strikkegarn og nåle, tråd, elastik og andet sytilbehør.

Den nye butik havde 3 store fine vinduer til udstillinger. Far og mor gjorde meget ud af at "pynte" vinduerne. Far solgte meget isenkram til damerne fra ostefabrikken. Damer, der jo nu tjente deres egne penge. Mor tog med far på salgsudstillinger for at købe fint isenkram.

Ved den ekstraordinære generalforsamling 16. november 1954 blev en ombygning og en tilbygning vedtaget. Det betød at hovedbygningen og lagerbygningen blev bygget sammen hen over gårdspladsen, så haven blev lukket af mod øst. Foto: Lokalthistorisk Arkiv for Fraugde og omegn.

For enden af butikken ind mod entreen blev indrettet et kontor til far med det gamle spisebord fra stuen, og med en briks, hvor far tog sin middagslur, der var også plads til en lænestol og tobaksskabet med radioen. Efterhånden kom et fjernsyn til. Mange aftener blev tilbragt i kontoret, fjernsynet trak jo. Vi kunne være mange i det lille rum.

I kontoret blev bestyrelsesmøderne holdt. Jeg husker det som en tilrøget affære. Der var vist gratis cigaretter og cigarer. Traktementet var ellers kaffe med boller eller måske kringle. Når kaffekanden var tom, bad far om mere ved at rasle med låget på kaffekanden. Fars klapren med låget virkede hver gang.

Efter ombygningen blev der lavet spise-stue ved siden af køkkenet. I den store stue kom en fin sofagrube fra Aksel Sørensens, kakkelbordet og stolene stadig mod vejen.

Køkkenet blev udvidet ud mod haven. Vi fik et lille spisekammer med nedgang til viktualiekælder og fyrekælder. I viktualiekælderen var en stor kold mur, god at sætte ting på. På det gamle lagerloft over butikken blev lavet 2 gode personaleværelser og ud mod haven et toiletrum med håndvask, men uden bademuligheder.

Den tredje brugs blev bygget i 1965 som en selvbetjeningsbutik, rammerne var de samme, men inventaret anderledes.

Et varieret varelager

Aage Hansen fortæller

Vort varelager så jo meget anderledes ud dengang. Vi havde mange gaveting, hele kaffe- og spisestel og manufaktur og tæpper og meget andet. Jeg husker engang til jul, hvor vi solgte 35 uldtæpper og mange dynebetræk. Dyner havde vi også gerne nogle stykker af på lager.

Den nye indgang til Birkum Brugs efter ombygningen i 1955. I indgangspartiet øverst til højre ses Cirkelpigen tegnet for FDB af Sikker Hansen. Foto: Fotograf Poul Eriksen, Hunderup. Lokalarkivet for Fraugde og omegn.

Glade kunder, Johannes Sørensen og Vejmandens kone begge fra Thorup, i afdelingerne for manufaktur (tv.) og kolonial (th.) ved åbningen efter ombygningen 1955. Foto: Fotograf Poul Eriksen, Hunderup. Lokalkivet for Fraugde og omegn.

Endvidere havde vi bl.a. rustfrit stål, kander, fade, bestik.

Det var meget almindeligt, at vi solgte både kaffe- og spisestel f.eks. til bryllupsgaver. Når der var bryllup eller sølvbryllup lagde vi en liste frem i butikken, hvor folk kunne skrive sig på, hvis de ville være med til at give gave, og så fandt vi en eller anden ting som gave, som vi sendte ud.

Det hændte da også, at folk selv samlede ind og kom for at købe gave i Brugsen. Hvis vi ikke havde noget hjemme, som passede, skete det også, at jeg kørte for "gavekomiteen" ud til FDB's prøvelager i Odense, hvor de så fandt en eller flere gaver, der passede.

Undertiden udstedte vi et gavekort, således, at modtageren selv kunne komme og finde en ting. Til tider forekom det, at man bare købte kolonialvarer for indsamlede beløb. Det var vi ikke så glade for, thi meningen var jo, at vi ville

sælge rigtige gaveting. Da det var almindeligt, at folk købte gaveting i Brugsen, krævede det, at vi havde et pænt udvalg. Alt det med gaveting er man gået helt væk fra. I dag fører brugerne kun almindelige dagligvarer.

Kunderne (medlemmerne) holdt sammen om Brugsen dengang. Når man var medlem af Brugsen, handlede man der og ingen andre steder. Dengang var der ikke noget med husmoderrabat og ugens tilbud, og vi kendte hverken til supermarkeder eller Rosengårdcentret.

Estrid Christiansen fortæller

Brugsen havde et bredt varesortimentet foruden manufaktur, isenkram og grovvarer blev der solgt alt i kolonial, mel, sukker, margarine, dog ikke smør, det købte man hos Ebba.

I Brugsen kunne man købe "isvafler" i løs vægt, de stod i nogle kubiske metalkasser

Manufakturafdelingen (t.v.) og kolonialafdelingen (t.h) efter ombygningen i 1955. Foto: Fotograf Poul Eriksen, Hunderup. Lokalarlivet for Fraugde og omegn.

(ca. 30 cm på hver led) såkaldte kikskasser. Der var almindelige lange isvafle og nogle formet som sommerfugle, blomster og cigarer, cigarerne var de bedste, de smagte af kakao. Jeg måtte ikke, men hvor har jeg tit løftet låget og snuppet "en cigar".

Sukker, farin og gryn blev vejede af fra de kæmpestore skuffer ude på lageret, lige så med svesker og abrikoser fra de mindre skuffer. Her var der mulighed for en "godbid", da farinen klumpede, og en farinklump kunne godt gå for et bolsje. Jeg har været med til at veje af sammen med Henning fra Rolfsted og Holger fra Højby. Det var hyggeligt. At lukke poserne var lidt af en kunst, da poserne skulle kunne holde til at ligge i stabler på hylden.

Der blev også solgt "brun sæbe" fra en stor metalspand, der stod en stor metal-spatel i sæbemassen. Med den tog man en klump, der så blev pakket i pergamentpapir.

Læsket kalk stod i gamle transportspande med låg. Disse spande måtte vi ikke komme til, da kalken er stærkt ætsende.

Man kunne købe gammeldags træsko med rigtig træbund og overlæder i en sjov lidt tilspidset facon, hertil kunne man købe metalklamper eller gummi til at forstærke sålerne. "Sutsko" havde man også, det var kludesko med såler af cykeldæk. Det var jo lige efter krigen.

Der var også manufakturvarer som stof til kitler, forklæder, nattøj m.m. Tråd, nåle, bånd, strikkegarn strømper, lidt undertøj som et restsortiment af store, brune dameunderbukser med lodden vrang. Sortimentet var ikke stort. Det man ikke kunne få i brugsen kunne man måske få hos skrædderen, ellers måtte man til Odense.

Isenkram var der også i butikken med dagligvarer som gryder, skåle, gulvspande og koksspande samt gaveartikler, pæne vaser, skåle og

lignede. Mor hjalp far med at købe gaveartikler. Jeg kan huske, at der var fajance fra Alumina og glas fra Holmegård.

Varekørsel

Aage Hansen fortæller

I 1948 begyndte vi at køre varetur ud til medlemmerne. Den første varebil, vi havde, var en halvtons Ford 29. Den blev hurtig for lille. Jeg købte så en gammel Chevrolet to-tons lastvogn og senere en Ford lastvogn. Den blev anvendt indtil 1961, da Brugsen overtog varekørslen og vi fik en ny Folkevogn pick-up. Indtil da havde jeg kørt vareturene for egen regning mod en betaling på 1 % af omsætningen. De første år var det kommissen, der kørte vareturene, og lærlingen, der hentede bøgerne med

kundernes bestilling. Efterhånden var der dog ingen kommissere, der ville køre. De ville ikke blive så snavset af at køre med brændsel osv. Derfor fik vi efterhånden ansat en chauffør til at køre vareturene. På vareturene samlede (købte) vi også folks æg. Det var min private handel. Æggene blev leveret til P. Knudsen Marslev. Det kunne beløbe sig til op til 50 tons æg årligt. Efterhånden blev det en dårligere forretning, da ægproduktionen faldt i landbruget. Men gennem nogle år var det en meget god forretning.

Der var også nogle år, hvor vi opkøbte kirsebær og videresolgte dem til Odense Vinkompagni. I Birkum og omegn var der dengang mange kirsebær. Det var en sjov handel, der altid foregik efter fyraften, når folk var færdige med at plukke. I en sæson kunne vi samle 8-10 tons kirsebær. Vi havde en decimalvægt med på

Del af afdelingen med kolonialvare og isenkram efter ombygningen i 1955. Til venstre for blomsterne ses en sort petroleumsovn. Foto: Fotograf Poul Eriksen, Hundrup. Lokalarkivet for Fraugde og omegn.

lastbilen, samt nogle store tønder, som vi hældte kirsebærrene i, når de var vejjet. Prisen kunne stige flere gange i løbet af en dag. Vi konkurrerede med en opkøber fra Langeskov. Når vi bød en krone pr kg, bød han måske 1,05 kr. Så skulle vi helst hurtigt op på 1,10 kr. Vi kendte næsten aldrig prisen rigtigt, før vi nåede aften. Det var sjovt at handle med kirsebær. Jeg husker engang, hvor vi købte et parti til 1 kr. pr kg og solgte dem dagen efter til 2 kr. Det var en god fortjeneste, men for det meste lå den kun på 25 ører pr kg. Efterhånden blev vingrossererne enige om prisen, og dermed blev konkurrencen og fortjenesten mindre. Til sidst kunne det ikke betale sig at køre rundt og opkøbe kirsebær. Men så længe, det varede, var det sjovt.

Før i tiden solgte vi meget mel og sukker i hele sække. Jeg husker engang, kommissen havde været ude for at hente ordre,

han kom hjem og havde solgt 30 sække. Det var virkelig flot. De fleste varer var som sagt i løs vægt. Vi havde skuffer i disken og det første, vi lavede om morgenen var at sørge for, at alle skuffer var fyldte. Det var først omkring 1960, at vi begyndte at få pakkede varer. Det første var sukker i 1 og 2 kg poser, Sådan noget som rugbrød og franskrød førte vi slet ikke de første år. Vi havde kiks i løs vægt og pakker, samt makroner og blandede småkager, endvidere tvebakker og isvafler i løs vægt, senere gik vi over til at føre brød og kager i poser. Det var temmelig store portioner, vi købte dengang, f.eks. 25 kg svesker med sten og 5 kg uden sten, blandet tørret frugt og abrikoser og ved juletid 250 kg figer i løs vægt og 25 kasser appelsiner a 30 kg. Vi havde også tørrede amerikanske æbler og kandis på snor. Rich og Danmark kaffetilsætning blev leveret med 10

Resten af afdelingen med isenkram efter ombygningen i 1955. Foto: Fotograf Poul Eriksen, Hunderup. Lokalkivet for Fraugde og omegn.

kasser a 12 1/2 kg hver 3. måned.

Estrid Christiansen fortæller

Der blev kørt varetur fra brugsen. Et par dage før selve vareturen blev lærlingen sendt på cykel ud efter ordrebøgerne, hvor kunderne (konerne) havde skrevet op hvad de skulle have med fra Brugsen. Det kunne være en kold og hård tur, men nogle steder var kaffen parat, når de kom. Dagen før vareturen blev ordrerne ekspederet undtagen kaffen, den skulle være friskmalet og blev først ekspederet på selve dagen. Far fik lavet nogle fine trækasser til vareturen, før var det lidt tilfældigt, hvilke kasser, man brugte.

Når en ordre var ekspederet, blev der skrevet priser til i ordrebogen - kontrabogen, derefter blev beløbene skrevet ind i hovedbogen. Den var jeg meget imponeret af. Far skulle nemlig bruge en skruetrækker til at skille den af, når der skulle nye blade i.

Der var ansat en chauffør til varekørsel, jeg kan huske Ejnar Tække" (tække-mandens søn), Ottesen og Svend Åge fra Tingkær. Når bilen blev læsset skete det ud fra en lang seddel, der var udfyldt under ekspeditionen, der kunne f eks. Stå: Lars Hansen Torup Kohave: 1 kasse, 1 kasse øl, 1 krukke sirup og 1/8 kaffe. Kontrabogen og de manglende ting blev

Ved den ekstraordinær generalforsamling 14. januar 1965 blev endnu en udvidelse af butikken vedtaget. Ombygning blev indenfor de eksisterende rammer. Billedet er fra indvielse af den nye selvbetjningsbrugs 1966. Forrest fra venstre: Anna "Kogekone" Rasmussen, Estrids mormor Marie Kristensen (siddende), Estrids mor - Ellen Margrethe Jensine Hansen, Tove Frederiksen (den unge pige i huset), Estrids far - uddeler Aage Hansen Bagerst fra venstre Karen "Per Jørn" Jørgensen (tidl. Ravnegården), Elna Lauersen Inge Frederiksen - ekspeditrice i Brugsen - søster til Tove. Den unge mand i baggrunden er eleven Ove. Foto: Lokalthistorisk Arkiv for Fraugde og omegn.

Der blev festet i brugsens lokaler. Her i 1955 med brugsuddeler parret Aage og Ellen Hansen i forgrunden. Foto: Lokalhistorisk Arkiv for Fraugde og omegn.

så lagt i kassen inden chaufføren pakkede kasserne i passende rækkefølge. Jeg mener der var 3 vareture, da jeg var barn: en Tvingtur (Tving og Davinde), en Torup/Allerup tur, der også omfattede Torup Kohave og en tur til Birkum Kohave og Tarup.

FDB og deres handelsrejsende

Aage Hansen fortæller

I gamle dage kom der handelsrejsende ud fra FDB (brugernes grossistvirksomhed) repræsenterende varegrupperne isenkram, manufaktur og skotøj. Deres besøg varede ofte en halv eller hel dag, de havde prøver med i store kasser. Særlig op mod jul var det sjovt. Jeg husker hr. Lundholdt og Hans F. Hansen, der rejste med isenkram og hr. Ringsted med manufaktur. Sidstnævnte var sådan et rart menneske. Så var der hr. Larsen, der rejste med fodtøj, både

dame- og herresko samt hjemmesko.

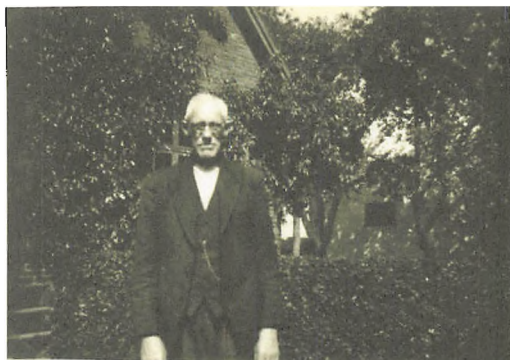
Vi kom også en del ud på FDB's lager i Nørregade og købte ind. En gang om året holdt de gerne udsalg en gros af manufaktur. Disse besøg var virkelig interessante.

Statusopgørelse og generalforsamlinger

Estrid Christiansen fortæller

Dagen for årets opgørelse (optælling af varelager) var for vi børn en festdag, der var god mad og en masse glade mennesker. For bestyrelsen var det en fridag fra det daglige arbejde, men for vores far var det nok iblandet spænding over slutresultatet, et evt. svind skulle han nemlig dække af egen lomme.

Opgørelsen fandt sted en gang om året, bestyrelse og personale deltog i optællingen. Det blev noteret på nogle

Haven bag brugsen dannede rammen om mange aktiviteter og hyggelige timer både for familien og deres ansatte. Foto: Lokalhistorisk Arkiv for Fraugde og omegn.

optællingslister med varens navn, antal og pris. Regnskabsføreren og uddeleren talte listerne sammen undervejs. Man begyndte om morgenen, så man havde en hel dag til arbejdet med kaffepauser og spisepauser. Hjælperne blev beværtet i løbet af dagen, men ikke overdrevent, da det så ville gå ud over tælleevnen.

For mor og den unge pige i huset var det også en travl dag. De skulle sørge for for-
tæring til de mange mennesker, heldigvis

godt hjulpet af Anna Kogekone. Hun blev hentet tidligt om morgenen og ledte slagets gang med formiddagskaffe, frokost, eftermiddagskaffe og aftensmad.

Dagen sluttede med den varme mad og hyggeligt samvær før alle sikkert meget trætte gik hver til sit.

Brugsens generalforsamling var noget jeg så hen til, når den alvorlige del var overstået, var der tit film inden kaffen, nogle gange var det film om FDB og deres fa-

Haven bag Birkum Brugs som den så ud omkring 1982. Den havde ændret sig siden Kristian Kristensen nød sine blomster og familien slappede af i den Foto: Odense Magistrat 2. afdeling, Lokalhistorisk Arkiv for Fraugde og omegn.

brikker, vi var taknemmelige, der var jo ikke TV dengang. Ofte sluttede aftenen med dans.

Jul i butik og privaten

Aage Hansen fortæller

Op til jul stillede vi legetøj og julepynt frem på et bord i butikken. Når børnene opdagede det, skulle de ind og se på det, så sagde Morfar: "Nok se, men ikke røre!"

Til julen pyntede vi butikken med gran-guirlander rundt om vinduerne. Selve vinduerne blev også pyntet. Vi havde gerne et vindue med kolonial og to med gaveting. Jeg husker, vi engang havde pyntet et vindue med en gammel rok, en gammel vægt og nogle nissedukker. Det blev meget flot. Butikken blev også

pyntet med nissefigurer og pap- eller papirstjerner. Når alle julevarerne var stillet smukt frem og der var pyntet, kom vi rigtig i julestemning. Aarslev Brugsforening havde altid nogle meget fint pyntede vinduer som vi tog over for at se for at få inspiration. Der var mere hygge dengang. Nu om dage blænder brugerne ofte vinduerne af, så man ikke kan se ind i butikken. Det var ikke bare til jul, vi pyntede vinduer. Vi gjorde det i virkeligheden ret tit, og folk lagde mærke til det. Vi kunne altid mærke på salget, når der var sat noget nyt i vinduerne.

Da vi begyndte at hente ordrer og køre varetur, havde vi altid før jul prøver af slik med ud til kunderne, således, at de kunne bestille slikket til jul. Det gik der megen tid med hos kunderne. Der skulle vises slikprøver frem og tit drikkes kaffe. Efter at vi var holdt op med at køre vare-

Birkum Brugs som den så ud omkring 1980, da bygningen blev fotograferet og beskrevet af Odense Magistrat 2. afdeling. Kilde: Lokalhistorisk Arkiv for Fraugde og omegn.

tur, serverede vi gerne kaffe i butikken en dag op til jul. Det foregik ved, at mor dækkede op inde på kontoret med lys på bordet. Der kom gerne mange kunder i løbet af dagen og nød kaffen og måske en cigar.

Estrid Christiansen fortæller

Der blev pyntet i butikken, og der kom varer hjem. Varer, der kunne bruges som gaver, kolonial til julemaden, krydderier, slik, dadler, figner, appelsiner pakket i fint silkepapir med billeder og lagt i træ-kasser. FDB leverede i en periode en ny slags julepapir hvert år. Far brugte årets julepapir, når han dekorerede vinduerne i den gamle brugs. Vinduerne var medtagede af slid og krævede baggrundspapir.

Juleslikket gjorde indtryk på mig, vi fik ikke så meget slik dengang og til hverdag var udvalget begrænset. Op mod jul tog

far den gamle "slikkuffert" frem, det var en gammel fiberkuffert, som far hvert år dekorerede med årets julepapir, derefter blev der lavet et antal prøveposer med nummer på. Kufferten kom med lærlingen ud på ordreturen og "konerne" kunne så bestille hjemme hos sig selv i fred og ro. Juleslik var: marcipankonfekt, lakridskonfekt, "flæsk" (geletoppe), småbitte stærke pebermyntelinser, romtoppe, pebermyntelinser med chokolade, man kunne også dengang købe marcipanruller så man selv kunne lave konfekt.

Vi pyntede ikke så meget op som nu og ikke så lang tid før jul. Jeg kan huske, at jeg engang var ude at vaske vinduer juleaftensdag over middag (brugsen lå lige op ad vejen, så de blev meget snavsede), mange familier har i nutiden delt de første gaver ud til forventningsfulde børn på dette

Birkum Brugsforenings uddelere

1899 - 1982

Hakon P. Kristensen	1899 - 1900
Jens Kristiansen	1900 - 1906
Kristian Kristensen	1906 - 1945
Aage Hansen	1945 - 1974
Flemming Jørgensen	1974 - 1983

tidspunkt.

Én juleaften havde vi besøg af to vagabonder, der bad om en madpakke, de kom ind i køkkenet og fik julemad.

Julekalendere var papkalendere, når de var bedst med en lille plastfigur bag lågen.

Medlemmernes private fester

Estrid Christiansen fortæller

Medlemmer kunne låne service (lånetøj) i brugsen, men skulle så også helst handle ind til festen i brugsen. Lånetøjet blev bestilt til et vist antal personer og talt op derefter, ved tilbagelevering taltes igen op, manglede der noget skulle det erstattes, undertiden endte nogle af lånernes pæne glas mellem lånetøjet til erstatning af manglende glas.

Man var ikke så bevidste om vin dengang. Jeg mener, far havde nærmest frie hænder i vinvalg og udvalget var ikke stort. Man fik rødvin til suppe og hovedret fra Svendborg vinkompagni, måske på druer og tappet i Svendborg. Til mellemretten fik man hvidvin "Delicia Sauterne" fra Svendborg, på den mener jeg, der stod Dansk Frugtvin, (æbler?), det var jo kort tid efter krigen, der var endnu mangel på visse varer). Til

dessert portvin, Madeira eller Sherry.

Et mødested i Birkum lukker

Estrid Christiansen fortæller

I 1983 var det slut med Birkum Brugs, konkurrencen fra de store centre var for stor. Denne lukning sluttede Brugsens æra i Birkum.

Brugsens bygninger og varelager blev solgt til en Hoki - købmand, der dog ret hurtigt valgte at "lukke butikken", der i de følgende år blev til lejligheder. Det var ikke blot i Birkum, at man måtte lukke. I perioden 1960erne - 1980erne lukkedes 1000 brugser ud over hele landet, faldet som ofre for "de nye tider" - Bilka og storcentre.

Fra 1970erne overtog FDB brugser ud over hele landet. Birkum Brugs var selvstændig til det sidste.

Ved en brugslukning i en anden by er følgende sagt: "Hvor mødes man nu, hvor brugsen ikke er der, ja så mødes man vel ikke rigtig længere" lidt skarpt sat op, men måske ikke helt forkert.

Med Brugsen forsvandt et af Birkums mødesteder, en del af landsbyens sociale liv.

Artiklen er efter aftale med Estrid Christiansen en bearbejdning af hendes og hendes afdøde far, forhenværende brugsuddeler Aage Hansens erindringer om Birkum Brugsforening som Lokalhistorisk Arkiv for Fraugde, Allerup, Davinde og Tornbjerg sogne har modtaget af Estrid Christiansen.

Nekrolog

Jytte Liljevald Poulsen

1. april 1943 - 9. marts 2020

Det var med stor sorg, vi i Lokalhistorisk Arkiv for Fraugde, Allerup, Davinde og Tornbjerg sogne, i marts i år modtog beskeden om, at en af arkivets tidligere frivillige, Jytte Liljevald Poulsen var gået bort.

Jytte kom fra Fredericia og det var også her hun mødte sit livs kærlighed, Svend Aage fra Birkum Kohave. Jytte delte lejlighed med Svend Aages søster. Svend Aage var soldat. Det blev pludselig til mange besøg hos søsteren. I 1963 kom datteren Tone til verden, i 1969 sønnen Tonny og i 1973 kom datteren Tanja til.

I 1968 blev Jytte og Svend Aage gift. Samme år flyttede de til Birkum, hvor de flyttede ind i den tidligere sadelmagers hus, Ørbækvej 735. Her skabte de et trygt og kærligt hjem for deres tre børn. Jytte arbejdede på Hjertegarn i Odense til hun blev hjemmegående, for at passe datteren Tanja, der blev ramt af kræft. Tanja døde som 9-årig i 1983. Jytte lagde aldrig skjul på, at tabet af Tanja var en evigtvarende sorg, som hun levede med.

I 2011 døde Svend Aage. Jytte blev boende i huset på Ørbækvej - det hus som havde dannet rammen om det meste af deres fælles liv. Jytte var familiemenneske og på væggen i stuen var der fyldt med billeder af børn og børnebørn. Hun fortalte glad og gerne om stort og småt fra deres hverdag og om de højtelskede Chow Chowhunde, især den sidste, Tiki. Hvert år pakkede Jytte bil og camping-

vogn. Hele campingsæsonen tilbragte hun på camping i Bogense. Tiki var selvfølgelig med. Når sæsonen var ovre kom hun hjem til Birkum, fyldt op af campinglivets gode indvirkning på krop og sjæl.

Det var som om, at Jytte trods store sorger og megen sygdom, insisterede på, at vedblive at være aktiv og fylde livet med gode stunder. Hun var aktiv i Fraugde kirkes, Kingokor. Hun var en stor hjælp i lokalarkivet. Her nød vi godt af hendes ekspertise med at lave slægtsforskning. Hendes stædighed var en stor styrke i det arbejde. Alle der ved hvor lang tid det kræver at lave opslag i kirkebøger, ved at det kræver sin kvinde at søge oplysninger frem. Men det gjorde Jytte glad og gerne. Og det var med en grundighed som kunne gøre enhver slægtsforsker grøn af misundelse.

I hendes unge dage var Jytte au pair i London og Norge. Tone og Tonny har fået mange historier om, at hun i London tog på danserestauranter, hvor man drak te og dansede. Det var noget hun kunne fortælle om med store glimt i øjnene. Trods den store sorg, tabet af datteren medførte, sorgen da Svend Aage døde og trods sygdom i de sidste år af hendes liv, så forsvandt dette glimt aldrig helt. Jytte var stædig og munter. Når livet bød trods - så trodsede hun retur. En gang vi havde udstilling i arkivet, kom Jytte, netop hjemkommet fra sygehuset - hun kunne dårligt gå og havde smerter. Men hun insisterede på at være med og tage imod besøgende med et smil og en frisk kommentar. Sådan var Jytte: stærk, munter og stædig.

Ære være Jyttes minde

Arkivets adresse:

Tingkærskolen

Ørbækvej 701

5220 Odense SØ

Mail:

mariafraugdelokalarkiv@gmail.com

Åbningstider:

1. mandag i måneden kl. 19-21

3. mandag i måneden kl. 19-21

Vi åbner gerne arkivet efter aftale

Arkivet dækker sognene:

Fraugde

Allerup

Davinde

Tornbjerg

Følg os på

Lokalhistorisk Arkiv for Fraugde og omegn

Arkivets frivillige**Arkivleder**

Cand. mag. i historie

Maria Groth Rasmussen.

Mail:

mariafraugdelokalarkiv@gmail.com

Frivillige

Lars Henning Larsen

Jonas Juul

Poul Hansen

Edith Jensen

Anne Sofie Bork -Jensen

Inge Martinsen

Finn Jæger

Frede Aagaard Frandsen

Ove Kierkegaard Hansen

Lars Frost

Torben Egetoft

Anne Sofie Boye Hansen

René Ask Rasmussen

Lokalhistorisk Arkiv

Fraugde - Allerup - Davinde - Tornbjerg

Lokalhistorisk Arkiv for Fraugde, Allerup,
Davinde og Tornbjerg sogne siger tak til
annoncørerne og Støtteforeningen for
Lokalhistorisk Arkiv for Fraugde & omegn
for støtten til udgivelsen af dette årsskrift.